

. zvezek

JURČIČ - ČESNIK :

DOMEN

DOMEN.

LJUDSKA IGRA S PETJEM V PETIH
DEJANJIH.

PO JOSIPU JURČIČU PRIREDIL
DR. IVO ČESNIK.

DRUGI NATIS.

1929.

Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Vse pravice pridržane.

Dovoljenje za uprizoritev daje pisatelj.

799/1

[5005]

Š 14119

Blagima dobrotnikoma in botroma
svojih otrok

gospodu Jerneju

in

gospe Mariji Kopač

v hvaležen spomin

pisatelj.

Blagins dobitnikoma in bolnoma
svojih otrok

gospodu Jernejju

in

gospo Mariji Kopac

v hvaležen spomin

pisatelj.

O s e b e :

Jurec, kmet.
Anka, njegova hči.
Anže, hlapec.
Jerica, dekla.
Meta, osebica.
Domen, njen sin.
Sova, graščak.
Zaplatnik Urh, berač.
Krševan, učitelj.
Špilkin Jožek, krojač.
Župan, }
Tenkor, } kmetje.
Klemen, }
Škene, }
Golobek, }
France, fant.
Prvi birič.
Drugi birič.
Tretji birič.
Kmetje, fantje, predice.

Godi se v preteklem času v vasi na Dolenjskem.

Časopis

Junec, kmet.
Anka, njegova hči.
Anže, brat.
Leica, dekla.
Mera, gosposica.
Domen, njen sin.
Sova, gospodar.
Zaplatnik Uth, betar.
Kisevan, učitelj.
Špilkin Jožek, krojač.
Zupan,
Tenkor,
Klemen, kmetje.
Škenc,
Golobek,
France, fant.
Prvi brat.
Drugi brat.
Tretji brat.
Kmetje, fantje, predice.

Godi se v preteklem času v vasi na Dolenjskem.

Prvo dejanje.

Družinska soba v Jurčevi hiši. Na levo in desno mrežasto okno, zadaj vrata. V kotu velika peč. Okrog nje vzdana klop. V drugem kotu omara. Sredi sobe javorjeva miza s stoli. Po stenah starinske slike, ura, razpelo. — Zimski popoldan.

Prvi prizor.

Anka in Jerica sedita pri mizi in šivata.

Anka: Kaj deš, Jerica, zakaj ga sovražiš?

Jerica: Ne morem si razlagati njegovega srda. Domna imajo vendar radi vsi ljudje in ga morajo imeti, saj je tako dobra duša. Nikomur ne prizadene ničesar žalega. Le graščak Sova ga ne pogleda s prijaznim očesom.

Anka: Bogve kaj imata med seboj! Prav žalostna sem včasih, veš, Jerica, ko mislim na to. Bojim se zanj, saj ti je znano, kako ga ljubim!

Jerica: Kaj se more zgoditi Domnu? E, Anka, vesela bodi, da imaš takega korenjaka za fanta. Tako raven je kot sveča in pogledati zna, pogledati, da te kar zaboli okoli srca.

Anka: Jerica, Domen nima očeta, sirota je. Taki ljudje so navadno nesrečni. Moja rajna mati mi je to pravila. Da bi ti videla, kako je skrbela za revčka! „Anka, hvali Boga, da imaš očeta, ki te redi in oblači, boža in poljublja. Domen nima očeta.“ Tako je govorila mati. Razumela je nisem, a v srcu sem občutila usmiljenje do sirote. In kako me je imel on rad! Ti ne veš, Jerica, kolikokrat me je branil pred razposajenimi otroci! Spomladi mi je prinašal prvih jagod. Če je dobil kolač, ga je delil z menoj. Skupaj sva rasla, vsak dan jedla pri isti mizi, skupaj sva se igrala. In tako ni čuda, če je vzknila v najinih srcih ljubezen. Jerica, kako sem v strahu za to ljubezen! Hotela sem jo že stokrat razodeti svojemu očetu, pa mi je zmanjkalo poguma. Kaj poreče, ko izve? Nemara se razjezi in zapodi Domna. (Žalostno.) In potem ne dovoli nikdar, da bi se vzela.

Jerica: Zakaj ti prihajajo te žalostne misli, Anka? Glej, oče te ima rad, edinka si in vso srečo ti želi. Kako bi ti mogel vzeti to, kar ljubiš najbolj na svetu, kako bi te mogel pahniti v nesrečo! Anka, oče ima tudi njega rad, ker je priden, vesten in zaleže za dva hlapca.

Anka: To je res, Jerica. A nekaj mi ne da miru. Naš oče preveč občuje z graščakom. Sova se ne pomeni z nikomur po-

štene besede, še z županom le potrebne stvari, mojega očeta pa včasih obiše in moj oče gre pogosto zvečer v grad. In Sova črti Domna izmlada. Domen je pa tudi kakor ogenj, če sliši le besedico o Sovi.

Jerica: Pojdi, pojdi, Anka! Ne misli vedno na nesrečo in ne glej vsega s črne strani! Mlada si, lepa, bogata. Še jaz sem ponosna na tako gospodinjo. — Vesela bodi, Anka!

Drugi prizor.

Prejšnji, Zaplatnik Urh.

Urh (odpre vrata. Napravljen je v nemarno obleko; čevlji so zvezani z bekovo trto in raztrgani, da se vidita palca. Nosi zmršeno sivo brado, na hrbtu malho in citre): Dober dan, Anka in Jerica.)

Anka: A, Urh, ti si? Bog daj!

Jerica: Kod si pa hodil, da te ni bilo videti že cela dva meseca?

Urh: Tam na Štajerskem sem bil do onega tedna. Dejal sem pa: Šment, Urh! Že od novine nisi pobiral po Kranjskem, kjer imajo vendar še tebe in tvoje citre najrajši. In tako sem jo ustrigel čez gore in vode. Dasiravno je tale moj palec na nogi, ki iz čevlja gleda, včasih skomljal in tožil,

da sem mu slabo pokrilo hišo za zimo, sem jo vendar srečno prikrevsal v vaš kraj. No, zdaj sem tu, hvala Bogu in sv. Urhu, mojemu patronu! U, u, mrzlo je, mrzlo, da bi človek najrajši zlezal sam vase. Gorkote sem potreben, zato zlezem na zapeček. (Odloži malho in citre ter zleze za peč.)

Anka: Lačen si tudi, kajne? (Vstane in gre k omari, kjer odreže kruha in sira.)

Urh: Ne bom se branil, če mi daš kaj pod zob. Posebno iz tvojih rok rad vzamem. Pri Jurčevi hiši so me še vedno dobro sprejeli. Tvoja rajna mati — Bog ji daj sveta nebesa! — mi je zmeraj postregla. Pri vas sem dobil vselej največji kos slanine in najboljši parkeljček. Ti boš pa tudi taka, saj si do pičice podobna rajni materi. (Anka mu prinese kruha in sira.) Bog plačaj, Anka! Ne veš, kako te imam rad! Pa tvojega fanta imam tudi rad. (Prigrizuje sir in kruh.)

Anka (sede za mizo in šiva): Urh, Urh, ne draži me! Kdo ti je pravil, da je Domen moj fant?

Urh: Anka, Urh Zaplatnik več vidi kot deset drugih in tudi marsikaj zve in zvoha, o čemer se drugim še sanja ne. O, Zaplatnik Urh je bil tudi nekoč lep in mlad in je bil zaljubljen. Pa je prišel kragulj in mu je ukradel golobico. O, Zaplatnik Urh ve, kaj

je ljubezen. Urh ni zastonj imel rad Donove matere, stare Mete. (Si obriše zolzo.) A to je že davno minilo.

Jerica: Ali še nisi prišel na sled onemu, ki je preslepil Meto?

Urh: Do danes mi je to uganka in mi bo najbrže do smrti. — O, dekleti, vidve še ne poznata nasrečne ljubezni. Glejta, radi nje je Urh danes berač. Zapil je bajto in se klatil po svetu s citrami kot izgubljeni sin. A čemu bi govoril! Slišali ste že stokrat. — Govorimo o čem drugem! — Kje je Domen, da ga ni na spregled?

Anka: Z Anžetom sta šla po hlode. Vsak čas se morata vrniti.

Jerica: Jutri bo pri nas preja. Ali prideš brenkat in pet?

Urh: Seveda pridem. K Jurcu ne bi šel na prejo! Take vam bom česnal, da se ustavijo kolovrati. O Kurentu bom pravil, ki je prevaril vrage in smrt, o Petru Klepcu in o kralju Matjažu. Pel bom pa žalostne in vesele, kakršne boste hoteli. Fantje mi bodo morali dati za mokrega, ker sem vedno žejen, kadar pojem in potreben kakšne kapljice, kakor suha kepa na njivi med mašami dežja.

Jerica: Urh, zdaj si se najedel. Zapoj nama kako lepo in pa zabrenkaj!

Anka: Res, Urh, zapoj!

Urh (vzame citre): Rad vama ustrežem, ker sta dekleti brez para. Pa še vidve pomagajta! (Brenka in poje):

Prišla pomlad,
včakal bi jo rad,
da bi zdrav, vesel,
sladko vince pil.
i. t. d. i. t. d.

(Med petjem se čuje ropot sani in peket konj.)

Anka (vstane in pogleda skozi okno): Domen in Anže sta že doma. Ali Domen čudno gleda! Zopet ga je nekaj ujezilo.

Tretji prizor.

Prejšnji, Domen.

Domen (odpre naglo vrata, se ne ozre nikamor in gre k peči trdih korakov): Prokleti človek!

Urh: Malo vljudnosti bi lahko znal, Domen!

Domen: No, ali si ti? Dober dan! Danes me ne draži! Nisem ravno židane volje. (Sede na klop.)

Anka: Kaj se ti je vendar zgodilo, Domen? Tako gledaš kot upornik.

Urh: Fant, ali te ni sram, da se držiš kot bi se napil jesiha in najedel lesnik. In to vpricho deklet!

Jerica: I, pa res, malo lepše bi lahko gledal! Domen, ti ne veš, kako prijeten je tvoj pogled, če se smejiš. Nasmelj se no!

Domen: Le norčujte se, le! Saj ne veste, kaj me je in grize, da bi strl tole klop.

Anka (ljubeznivo): Domen, povej, kaj se ti je pripetilo. Kdo te je ujezil?

Urh: Če te prosi dekle, ga boš vendar uslišal.

Domen: Rekel sem že enkrat, da me ne dražite! Razdražil me je dovolj Sova.

Anka: Moj Bog, že zopet Sova.

Jerica: Kaj si pa imel z njim?

Urh: Vem, da mu nisi prijatelj, kakor tudi jaz ne.

Domen: Že ko sem bil otrok, me je gledal kakor levi razbojnik Krista na Golgati. Če je le mogel, me je ozmerjal, zlasal ali zuhljal. Ko sem pasel krave, so mi ušle nekoč na graščinsko. Le par bilk so pojedle. Precej je bil pri meni, zgrabil me je in natepel, da sem jokal kot otrok v zibeli. Od tadaj sem ga sovražil kakor vruga, ogibal sem se ga, kjer sem mogel. In danes mi je prišel zopet na pot. Z Anžetom sva peljala hrastove hlode iz Laza. Mimo tistega znamenja sva peljala, kjer se je zvrnil voz na Plantarjevega Jožeta. Kar zagledava Sovo,

ki je korakal s puško proti nama. Tik pred konjema zavije v gozd in ustrelj, da sta se splašila. Zbežala bi bila, prevrnila sani in vse polomila, da nisem zgrabil uzde in ju pridržal. Obstala sta na mestu, kot bi ju zaklel. Gori v grmovju se je pa smejal Sova. Jeza me je prijela in zavpil sem nad njim: „Gospod Sova, pri Bogu je milost! Čemu uganjate burke in nagajate meni, posebno meni — in vedno le meni!“ „Fantalin, še pretil mi boš! Čakaj, pokažem ti, kaj se pravi žugati gospodu graščaku!“ je kričal in se izgubil v gozdu. Popadla me je strast, da bi stopil za njim in mu glavo razčesnil s sekiro. Pa Anže me je zadržal.

Anka: Domen, prosim te, ogiblji se ga! Tako se bojim zate. Nagel si in lahko bi se kdaj izpozabil!

Domen: Ogibal sem se ga in skušal zatreti v sebi tisti čut, ki mi je glodal dušo. Danes me je znova ugrizel gad.

Anka (ga ljubeznivo pogleda): Domen, prosim te, zatri svoj srd še danes! Vedno si me ubogal, ko sem ti svetovala. Slušaj me tudi zdaj!

Domen (stopi k njej in ji položi roko na ramo): Slušal te bom, Anka, ker te imam rad. A če uvidim, da je njegova grožnja resna, sem te slušal zadnjič, zadnjič. Potem zob za zob.

Anka: Ne govori tako! Ne bodi nečloveški, Domen!

Domen: Tvoje besede in tvoje oči me spremene v krotko jagnje. (Sede k njej.)

Jerica: Ali vendar, včasih te kar razumeti ne morem.

Urh: Seveda, ti Jerica, ga ne razumeš, jaz ga pa dobro razumem, ker poznam Sovo. Rajši kot bi se srečal z graščakom, naredim velik ovinek. Če me le vidi, se zadere nad menoj. In skop je, skop, ta gosposki ptič. Še svojo dušo bi prodal vragu, če bi mu le kaj dal zanjo. Beraču, mislim, da še ni nikoli privoščil vinarja. A sebi je privoščil marsikaj v mladosti. Gledal je pa vedno, da ni bilo treba šteti denarja. Posebno dekleta niso bila varna pred njim.

Domen: Ali ni bilo nobenega fanta, da bi mu prerahljal kosti?

Urh: Ljubi Domen, gospode se boji vsakdo. Oblast ima in se maščuje.

Četrty prizor.

Prejšnji, Jurec.

Jurec (pokuka skozi vrata): Domen, ali si tu?

Domen: Da, tu sem. Kam naj grem, gospodar?

Jurec (stopi v sobo): Pojdi, pojdi ven in pomagaj Anžetu razložiti!

Domen (vstane): Precej, precej! Že grem. (Odide.)

Urh: Oče Jurec, stopite no malo sem! Prav lepo Vas pozdravljam in se priporočam Vaši stari, dobri hiši!

Jurec: Bog te živi, Urh! Spet si jo primahal enkrat v naše kraje. Prav, prav! Boš pa pri nas prenočil, če že nimaš drugje. Kakšno bomo rekli, kaj ne?

Urh: Še nikjer nisem prosil po prenočišču. Hvaležen Vam bom za posteljo, oče. Preden grem leč, pogledam malo po vasi in pa k Meti stopim.

Anka (neha šivati): Jerica, pošili sva. Zdaj greva na kaščo prebirat jabolka.

Jurec: Pazi, Anka, da se ne prehladiš. Na kašči je zelo mrzlo.

Anka: Kako ste skrbni, oče!

Jurec: Mladi ljudje ste vedno prenagli, zato Vas moramo stare kosti krotiti.

Urh: Oče Jurec govori resnico, dekleti. (Dekleti smeje odideta in odneseta šivanje.)

Jurec (stopi k oknu in gleda ven): Graščak jo ubira k meni. Že mesec dni ga ni bilo tu. Kaj mi bo neki povedal?

Urh: Kaj, graščak gre? Z njim se ne maram srečati. (Zleze z zapečka, pobere malho in citre.) Zbogom, oče Jurec! Za večerjo že pridem, da dobim malo ajdovih žgančkov. (Odide. Za njim gre tudi Jurec in se čez par trenutkov vrne s Sovo.)

Peti prizor.

Jurec, Sova.

Sova (v lovski obleki, s puško na rami): Čudno se ti zdi, da prihajam, kajne, Jurec!

Jurec: Prav zares, milostivi gospod graščak. Gotovo imate kako važno zadevo. Da bi le ne bilo nič hudega!

Sova: Nekaj posebnega ti imam povedati, Jurec. (Obesi puško na klin poleg vrat.) Toda preden se pogovoriva, prinesi bokal tepkovca. Pri njem se bolje razumeva. Saj poznaš mojo navado. Rad ga pijem, ugaja mi tvoj tepkovec.

Jurec: Precej prinesem, gospod, precej. (Odide.)

Šesti prizor.

Sova.

Sova (stopi k oknu): Saperlot, kako vali ta Domen hlode! Ni dobro priti v njegove roke. Hm, hm! Pravzaprav bi moral biti vesel, da imam takega sina. (Gre po

sobi.) Ha, vesel! Zakaj? Ker mi nekoč pride s pismom, ki ga hrani mati in potrka na moja vrata in zahteva tritisoč tolarjev. Tritisoč tolarjev naj dobi in ves svet naj izve potem, da sem jaz njegov oče! In moja žena naj izve! Ne, ne, to se ne sme nikdar zgoditi! Te sramote bi ne preživel! Rajši bi se pogreznil v zemljo. Kaj bi rekli ljudje? Kaj bi rekla žena? Ne, ne! Kroglo bi si pognal skozi glavo, če bi se to zgodilo. A jaz hočem še živeti, ker je življenje tako prijetno. Zato pa moram to preprečiti. — Domna sovražim kot kačo. Zato mu ne privoščim ne sreče, ne Anke, ne denarja. Odkar se je rodil ga ne morem videti, ker mi je na poti. Proti naravi je to, ker sem njegov oče. Morda je to prokletstvo, a jaz ne morem drugače, ker mi je nevaren in me sovraži kot vraga. Že stokrat sem sklenil, da se ga iznebim. Vedno sem odlašal, a zdaj ne smem več. Meta je stara, vsak trenotek utegne umreti in Domen pride s pismom nadme. Ne, ne, to se ne sme zgoditi! In Domnu ne privošim Jurčeve Anke. Zato mora od Jurca proč, da ne bo kdaj njegov zet. (Postoji in se zamisli.) Tisto pismo, tisto pismo! Kolikokrat sem ga izkušal dobiti od Mete! Ni mi ga hotela izročiti. Še danes stopim k njej. In če mi ga ne da, imam že natančno skovan načrt. (Stopi k oknu.) Da, da, Domen, zapomnil si boš, kaj se pravi imeti opravka z menoj. (Se smeji.)

Sedmi prizor.

Sova, Jurec.

Jurec (se vrne z bokalom in ga postavi na mizo): Tu je tepkovec, gospod! Poskusite! Mislim, da vam bo ugajal, gospod milostljivi. Potrudil sem se, da-sem natolkel najboljše hruške.

Sova (pije): Dobra pijača! — Zdaj pa lahko začneva pogovor. Sediva! (Sedeta za mizo.) Ali naju nihče ne čuje?

Jurec: O nihče, gospod! Pri moji hiši ne nastavlja ušes ne dekla, ne hlapec in hči še celo ne.

Sova: Tako je prav, Jurec. Le krepko drži vajeti in ne popusti jih nikdar! Zdi se mi, da včasih pozabiš nanje. To je, radi česar sem prišel zdajle k tebi.

Jurec: Prosim, milostni gospod, pa ne da bi bil premalo strog! (Tlači tobak v pipo in jo prižge.)

Sova: Premalo strog si, premalo! Tisti tvoj hlapec Domen me je razžalil.

Jurec (prestrašen): Jej, jej, Domen Vas razžalil? Pa Vas je razžalil? Kaj je storil? Oh, ti nepridiprav! Moj Bog, moj Bog, Vas je razžalil!

Sova: Z Anžetom sta peljala hrastove hlode. Šel sem na lov in gori za znamenjem — že veš, kje — sem zagledal zajca in

ustrelil. A vražji brzopetec jo je pobral. Tedaj se je oglasil doli na potu tvoj hlapec in me zmerjal kot kakega klateža. Jurec, kolikokrat sem ti svetoval, da odženi tega človeka z brezovko iz hiše.

Jurec: Da, res ste mi svetovali. A ne zamerite mi, gospod. Domen je izvrsten delavec. Greh bi ga bilo goniti od sebe. Takega človeka ne dobim za plužne, če ga tudi iščem v treh farah po dnevi z lučjo. Če Vas je razžalil, ga izpovem, pa bo dobro. Vi ste naš gospod, spoštovati Vas mora vsakdo.

Sova: Izvrsten delavec, izvrsten delavec! Nekaj drugega tiči še tu zadaj, pa ti si slep, Jurec! Ne vidiš nič, ne slišiš nič! Slabo brzdaš svoje mlade, vajeti so ohlapno napeti, uzde ne rabiš nikdar.

Jurec: Gospod, ne vem, kaj mislite! Star postajam in betežen. Znabiti se je zgodilo kaj zelo hudega? Govorite, milostivi gospod, prosim Vas!

Sova (skrivnostno in zlobno): Jurec, Domen in tvoja hči lovita slepe miši, kadar ni tebe zraven.

Jurec (se zgane na stolu): Gospod, ali je to mogoče? Ali je to res? To je nekaj groznega, kar ste mi povedali.

Sova: Ne razburjaj se, Jurec! Ali ti ni po godu, da sem ti povedal, kar vedo

vsi ljudje, le ti ne, ker te je vrag udaril s kurjo slepoto.

Jurec: Ali je res, gospod? Kdo Vam je pravil? Kje ste slišali? Moj Bog, moj Bog!

Sova: Če ne verjameš meni, prepričaj se sam! Trdo ju primi, pa ti priznata. Saj je jasno, kot bi nosil na dlani. Utajiti ne moreta. Kdo mi je pravil, pa tebe malo briga.

Jurec (udari po mizi): Če je res, mora Domen še danes od hiše. Torej to naj bi bilo plačilo za mojo dobroto, da sem ga vzel v hišo in vzgojil kot lastnega sina!

Sova: To je moška beseda, Jurec! Pokaži, da si v tej hiši gospodar ti. (Vstane.) K županu stopim malo, važen opravek imam. (Sname puško s klina in jo obesi čez ramo.) Ne pripoveduj nikomur, da sem ti kaj govoril o Domnu in hčeri.

Jurec: Molčal bom, molčal kot grob. Pa nekaj bi Vam svetoval, gospod! Varujte se Domna! Včasih se čudno zgrozi nad Vami, da me spreleti strah. Bog varuj, da bi se prestrašili, samo ogibajte se ga! Vtepel si je v glavo, da ga Vi sovražite in mu povsod nagajate. Kolikokrat sem mu izbijal te misli iz glave, pa je trmast in svojeglav; ne da si dopovedati. No menim, da sile ravno ne bo. Domnu se jezica kmalu poleže. Jutri pozabi, kar je govoril danes.

Sova: Vem, vem, zmerom brnja, da sem mu jaz za nagajivost. Odpravil bi me rad! Toda ne boš, Domen! Hm, hm! Ko bi ti jaz navil uro! Župan je dobil pred tremi dnevi ukaz, naj naša soseska da dva vojaka. Zdaj bo lovil in lovil, da ujame ptiča, ki ga bom jaz zaznamoval. In zaznamoval sem ga že. Nobeden ni bolj goden, kakor tvoj sedanji hlapec.

Jurec: Ne, tega mu pa ne privoščim, da bi moral v vojaščino, čeprav je imel kake pomenke z mojo hčerjo. Nazaj ga ne bo več, ako gre v vojsko.

Sova: Ni ga treba.

Jurec: Tega pa ne, tega pa ne! Rajši že lovite pretepače in druge takšne negodneže, kakršnih se nam ne manjka v vasi. V vojsko pa Domna ne — Domna! Četudi ga spodim od hiše, lovit ga ne grem nikoli. Rajši mu povem, naj se skriva.

Sova: Jaz pa hočem ravno tega z glave! In kmalu! A ne zini besede ni o tem, da zdaj koga lovimo, niti ne, da imamo ravno Domna v mislih. Če eno besedo komu poveš, kar si slišal zdajle iz mojih ust, potem je konec najinega prijateljstva. Poznaš me in veš, da moja roka daleč seže. (Hoče oditi.)

Jurec (ga zadržuje): Ne, gospod, ne

dajte ga uloviti! Saj ni hudoben človek! Odpustite mu za zdaj!

Sova: Vedno si ga zagovarjal in zagovarjaš ga še celo sedaj, ko spletkari s tvojo hčerjo. Še nocoj se bo odločilo, ali ga dam ujeti ali ne. To je čisto moja stvar. Molči o njej! (Odide. Na pragu se obrne.) Torej, Jurec, jezik za zobe! (Zapre duri.)

Osmi prizor.

Jurec.

Jurec (gleda skozi okno): Glej ga šenta! Sovraži ga, odkar se je rodil. Čudno, čudno! (Gre parkrat po sobi.) Molčati mi je rekel. Molčal bom, ker se je bolje zameriti volku, kakor medvedu. Zdaj pa moram izvedeti, koliko je resnice na Sovinih besedah. Prav trdo ju primem, kot bi vse vedel. (Odide in kliče zunaj.) Domen, stopi malo v sobo! Anka, pridi dol! Domen! Anka! Anka!

Deveti prizor.

Jurec, Domen, Anka.

Jurec (pride z Anko in Domnom in ju motri. Oba sta v vidni zadregi): Domen, sedi tjale za mizo, Anka, ti pa za peč! Pogovoriti se moram nekaj z vama. (Domen in Anka sedeta in se pogledujeta. Jurec sede nasproti Domnu. Par hipov molk.) Domen

tvojo mater je vse preganjalo, nihče je ni maral, morala bi te poroditi v resi, kakor divja neumna žival, ako se je ne bi usmilil jaz in jo vzel pod streho.

Domen: Dostikrat ste mi pravili o tem Vi in moja mati.

Jurec: Res sem ti pravil, pa vendar si nisi vtisnil v glavo. Kajti drugače ne bi pozabil, da si prišel brez očeta in brez pomoči v mojo hišo. Jaz sem ti dajal iz usmiljenja streho, ko si se učil še hoditi. Pri moji skledi si zajemal še pozneje, od mojega hleba si rezal. Ničesar nisem zapiral pred teboj.

Domen: Znano mi je. Zakaj pa pravite to?

Jurec: Ako si šel kdaj z mojega doma, si vedel, da te čaka gotova večerja. Ako si česa potreboval, sem ti vse kupil, kakor svojemu sinu. In ko tvoja mati ni mogla več služiti, sem ji dal kočo, da osebenkuje v njej. In od tebe nisem upal drugega, kakor malo hvaležnosti.

Domen: Kdo se je predrznil reči, da nisem hvaležen?

Jurec: Sedem cerkva govori o tvoji nehvaležnosti, in ti se me upaš vprašati, kdo je rekel! Zares motil si me, a ne boš me dalje. Vse vezi med nama so pretrgane. Poišči si drugega, da mu boš tako vračal.

Domen (jezno): Katera je tista ne-hvaležnost, ki o njej govori sedem cerkva? Jaz ne poznam nobene.

Jurec: To je res! Tebi se ne zdi to nič, ako hočeš zapeljati hčer tistega moža, ki ti je nadomeščal očeta. (Anka joka.)

Domen: Jaz nisem nikdar rekel Anki nespodobne besede. Videl sem jo pa rajši od vsakega človeka na tem svetu, ker sem menil, da ni tako nemogoče, kar želim jaz in tudi ona. Delal sem vam pridno, kakor bi bili moj oče. Ne vem, kakšen sin bi se bolj trudil množiti vaše bogastvo, kot jaz. Poznate me dobro. Je-li potem tako nemogoče, da dovolite, — in jaz in Anka bova srečna.

Anka (jokaje): Oče prosim vas, uslišite mene in Domna!

Jurec (udari z roko po mizi in vstane): Aha, torej je resnica, kar sem slišal! (Proti Domnu.) Kaj ti ne trešči v glavo, Domen! Kaj še! Jaz bi ti dajal hčer! Že res, ako psu ponudiš košček kruha, te zgrabi za roko. Nikdar, nikdar ne! (Stopi pred Anko.) Zakaj jokaš, Anka? Zdaj šele vem, zakaj se nisi hotela možititi po moji volji. Hčerka bi rada precej prvega moža, bodi takšen ali takšen, pošten ali berač. Stari pa godrnjaj in govori, kar hočeš, misli in meri, kakor že bodi Ali,

ne bo veljalo tako, kakor se bo spletlo v tvoji glavi.

Anka: Oče, oče, kar hočete mi recite, a Domna ne žalite!

Jurec: Tiho, tiho! (Gre parkrat po sobi in sede zopet Domnu nasproti. Kratek molk.) Domen, da ti naravnost povem, imel sem te rad, rajši kakor vsakega hlapca, dokler si bil pameten. Do danes sem te imel rad, ko mi je gospod Sova povedal, kako ljudje govore o moji hiši. Imel sem zmerom namen, da ti dam v last bajto, kjer osebenkuje tvoja mati. Tako bi imel na stare dni kam zahajati. Da bi te pa vzel za zeta, tega nisem mislil nikdar in še sanjalo se mi ni, da bi se v tebi ugrelo kaj tako abotnega. Kako bi se čul oklic z lece, ko bi oznanjevali: Domen, nezakonski sin očeta Nevemkaterega, jemlje poštenega moža pošteno hčer! — Ne, kratkomalo ne! To je neumno!

Domen (udari po mizi): Torej jaz nisem pošten, kakor Vi in vaša hči?

Jurec (prijazneje): Tega nisem dejal, Domen! A tvoj oče ni bil pošten, to sem rekel. Ko bi imel poštenega, svetu znanega očeta, ne bi dejal. Potem naj bi že bilo v božjem imenu! Zdaj pa ne vem, kdo si, dasi vem, kakšen si. Žal mi je. A to ti nikdar ne pridi več v misel, da bi vzel mojo Anko.

Anka (glasno zaihti): Oče, oče, ne govorite tako! Prosim Vas...

Jurec: Anka, bodi pametna. (Domnu.) Zato poberi svoje reči in pojdi, kamor te žene sreča. Poišči si drugega gospodarja! To lahko uvidiš, da v moji hiši ne moreš dalje živeti.

Domen (vstane): Grem, precej grem! Bog me varuj, da bi Vam bil za nadlego. (Žalostno.) Verjemite mi, za zdajle bi mi bili storili večjo dobroto, ko bi me bili pustili, da bi se porodil v resi sredi gozda in tam umrl.

Jurec: No, Domen, sreče je mnogo po širokem svetu, jaz ti nisem nevoščljiv, bogve da ne.

Domen: Gospod Sova mi je torej naklonil tudi to, da me izganjate na zimo in mraz iz hiše. Gospod Sova me ni mogel videti pri Vas, odkar sem zrastel iz otročjih hlač. Dobro vem, kako je pazil name, ko sem bil še pastir. Tudi znam, da je lansko jesen pregovarjal župana, naj me ulovi in da gosposki za vojaka. In zdaj je menil, da me mora zopet prvi tožiti. A zadnjič me je tožil, pri moji veri zadnjič!

Jurec: Saj mi ni Sova povedal! Ali sem imenoval njega?

Domen: Imenovali ste ga. Morda se vam je zareklo. Toda tudi ko bi ga ne bili imenovali, bi ga bil uganil.

Jurec: Razžalil si ga, ko si peljal hlode iz Laza.

Domen: Jaz, da sem ga razžalil? Boga hvalite, da je Domen stopal zraven konj, drugače ne vem, če bi ostale sani cele. S strelom je splašil konje. In nalašč je streljal, potem se je pa režal kakor vrag. Če sem mu privoščil par gorkih, jih je zaslužil. Zagrozil mi je, dobro sem čul. A ne bojim se ga. — Čemu bi izgubljali s tem čas? Ni vredno. (Stopi počasi k Anki.) Nič ne jokaj, Anka! Tvoj oče me je sicer imenoval nehvaležnega, pa videl bo, da nisem takšen, kakor mu je govoril gospod Sova. Izvedeti hočem za svojega očeta, če bi tudi moral iti vprašat v deveto deželo.

Anka (se vrže pred očeta na kolena): Oče, ne gonite ga od hiše! Na kolenih vas prosim. Saj ni zagrešil ničesar!

Jurec (vstane): Jaz res ne vem, kako moreš biti tako nespametna. Le ne misli, da je samo ta na svetu! Ne manjka se jih, ki bodo boljši zate in za svet.

Anka: Oh, zame ne boste dobili nobenega in ko bi ga tudi, jaz ga ne maram.

Jurec: Jaz bi ti povedal, kako se go-
vori z menoj, pa bodi drugo pot.

Domen: Anka, ne prosi zame! Saj
vidiš, da je brez uspeha. Z Bogom! Anka,
pozabi me! (Odhiti.)

Anka: Nikdar! (Hiti proti vratom, ki
se mahoma zapro in se nasloni nanje ter
iht.) Domen, Domen!

(Zastor pade.)

Drugo dejanje.

Sobica v Metini koči. Zadaj okno in mizica. Na njej svetilka. Na levi vrata. Na desno postelja. Poleg nje skrinja iz hrastovega lesa. Nad posteljo razpelo in stara podoba sv. Marjete. V kotu mala peč. Proti večeru.

Prvi prizor.

Meta.

Meta (sedi pri peči za kolovratom in prede): Bo, bo! Imel bo zadosti. Več kot gospodar bo imel! Kadar umrem, — Bog mi odpusti grehe in kri Kriščeva me omij! — potlej naj dobi pismo in oče naj mu plača nanj, kar je obljubil. In ti, Meta, dela si ga v skrinjo in šele po smrti ga smeš pokazati! — U, šele po smrti, ko že ne boš videla, kako ga uživa tvoj sin. Bog mu daj dobro na tem in na onem svetu, siroti mojemu Domnu, ki bi imel ljubiti svojega očeta in ga ne pozna! Svet ga ne ve, celo v krstnih bukvah ga ni, le v moji glavi je. Odkar je šel še Plevnik pod zemljo, ki mi je prebral pismo, potlej je le v moji glavi! Kristus mi odpusti grehe in sv. Marjeta prosi zame pri Njegovi materi! (Mrmra nerazločne besede.)

Drugi prizor.

Meta, Urh.

Urh (od zunaj): Tak le dobro ozdravite Medvedu telico, gospod Krševan! Jaz stopim malo k stari Meti.

Krševan (od zunaj): Z Bogom, Urh!

Urh (stopi počasi v sobo iz zakašlja): Dober popoldan, Meta!

Meta: A, ti si? — I, le pojdi dol v vas, Urh. Jaz te ne morem vzeti pod streho. Saj vidiš, da nimaš kje ležati. Zakaj ne greš k Jurčevim ali županovim?

Urh: Čakaj, Meta, in ne odrekaj mi strehe! Saj te nisem prosil, Bog obvaruj, da bi nadložnim ljudem delal še jaz nadlego. Dobro vem, kje je Jurčeva listnica. Tje v lopo zlezem rajši, kjer imava s sultanom vsak svoj kot v listju. (Sede za mizico). Vidiš, takole se potikam po svetu. Pa bi bilo lahko vse drugače, kajne? Svoj dom bi imela, pridno delala in vzgojila poštene otroke!

Meta: Urh, zakaj si mi prišel obujat stare spomine? Znano ti je, kako sem nesrečna in kako se kesam! (Obríše si solzo.)

Urh: Jokati ne smeš, Meta, drugače še meni pridejo v oči solze. Veliko sem pretrpel, pa zdi se mi, da bi bil zadovoljen,

če bi le tebe videl srečno. Tako sem pa žalosten, prav žalosten sem včasih. — No, Meta ne jokaj! Saj imaš Domna, dobrega in pridnega sina.

Meta: Sveti Damjan daj siroti prijetnejše življenje, kot ga imam jaz.

Urh: Prav veliko srečo zasluži tvoj Domen. Privoščim mu jo, ker ga imam rad. A moram ti reči, da se bojim zanj. Ali ti je že znano, da se imata rada z Jurčevo Anko?

Meta (ustavi kolovrat): Kaj praviš?

Urh: Rekel sem, da se imata rada z Jurčevo Anko. Ne vem, kaj poreče Jurec, ko izve. Rad imam Domna, a tvoj sin je brez imetja in sramoto ima na čelu, saj ti je znano.

Meta (zase): Oh, ti moj Bog, pošlji mi skoro smrt, potem bo Domen bogat in imel bo očeta.

Urh: Kaj si rekla?

Meta: Nič, prav nič. V velikih skrbeh sem za Domna. Angel varuh ga obvaruj pred nesrečo!

Tretji prizor.

Meta, Sova.

Sova (nalahno odpre duri): Dober dan! Kaj pa ti delaš tukaj, potepuh? Spravi se!

Urh (vstane): Precej grem, precej! Le potolažite kaj staro revo, gospod graščak!

Sova: To tebi nič mar!

Urh (zase): Bog vedi, kaj stika tod.

Meta: Pojdi, Urh, pojdi in ne draži gospoda!

Urh: Že grem, že grem.

Sova (stopi za njim): Pa urno stopi, urno! (Vrne se v sobo in stopi pred Meto.)

Meta (ga jezno pogleda): Kaj iščete tod? Takrat Vas ni bilo, ko sem bila v revi in stiski, da bi se smilila kamnu na cesti.

Sova: Pusti to, pusti! Čemu bi klicala iz grobov stare spomine?

Meta: Ali so Vam neljubi, kaj? Ali vas peče vest? Ali se bojite večnosti?

Sova: Molči, starka! — No, ne huduj se name! Danes sem prišel po nekaj. Že pogosto sem te prosil, pa vselej si mi od-bila željo. Upam, da mi danes ne odrečeš. Meta, vrni mi pismo in dam ti petsto kron. Jutri ti jih pošteno odštejem. Daj mi nazaj pisanje, Meta! Petsto kron ti dam zanje, Meta! Pomisli, petsto! Dote bo dovolj za tvojega sina. Moje ime pa nesi s seboj v grob! Tvoj sin bo živel tudi odslej lahko brez svojega očeta.

Meta (ustavi kolovrat, vstane in stopi pred Sovo. Jezno in z jokom): Kaj, ti si upaš mešetariti? Nič, ti živinče brez srca! Zver ti nečloveška, zakaj nisi šel mimo mene? Zakaj si me zakopal v to revščino? Kaj je treba meni izgubiti pošteno ime? Ti si mi ga požrl, ti si kriv, da je moj sin hlapec, da je brez imena in poštenja!

Sova: Bodi pametna, Meta! Ljubil sem te, a proti očetovi volji nisem mogel ravnati.

Meta: Ljubil si me?! Res, bil si dobrih besedi, in jaz sem ti verjela. Skrivaj si hodil za menoj in mi obljuboval, da me vzameš, ko umrje oče. Zato sem postala nezvesta Urhu. — Toda ti si me mislil voditi precej v začetku za nos. Ko sem ti naznanila, da pride Domen na svet, si se smejal in mi povedal, da me ne moreš vzeti. Potem si mi prigovarjal, me strašil, in obljubila sem ti, da te ne imenujem. Mešetaril si z mano in mi vsilil pismo, kjer si zapisal doto mojemu otroku. In priseči sem morala, da ne izve za pismo nihče pred smrtjo. In danes si prišel iznova mešetariti?

Sova: Dovolj mi je tvojega vpitja in zmerjanja! Daj mi pisanje, ali nagodem tvojemu sinu eno, da jo bo pomnil do smrti. Ali čuješ stara rogovila? V vojake ga pošljem.

Meta: Nič, ne, ne! Tvoja pretnja me ne straši. — Ne boš imel pisma, ne! Nikdar

ti ne bo dal drugi pisanja v roke, kakor on, ki te ga je sram. Vsaj po moji smrti naj bo vedel, kakšnega očeta ima. Le stori mu kaj, krokar! Potlej prelomim prisego in razkažem pismo. Najprej pa tvoji ženi.

Sova: Potem greš v pekel.

Meta: Kdo gre bolj na dno kakor ti, nečloveški oče!

Sova: Torej res ne daš pisanja?

Meta: Ne dam in stokrat ne dam! Tam so vrata! Pojdi in ne prestopaj mi več praga te bajte s takimi ponudbami!

Sova: Prokleta, čakaj! Pomnila me bosta ti in tvoj sin. (Odide.)

Meta: Stoj, Sova! Kaj nameravaš? (Stopi za njim, a se ustavi in zmiguje z glavo.)

Četrti prizor.

Meta, pozneje Domen.

Meta (sede za kolovrat, zažene dvakrat kolo, a se ji ustavi. Zakrije si z rokami obličje): Moj Bog, kako sem nesrečna! — In vsega je kriv on — on!

Domen (pride z veliko culo in jo postavi na mizo): Kaj Vam je, mati, da jočete?

Meta (prestrašeno): Nič mi mi, nič. — Kaj si prišel?

Domen (sede na klop in molči).

Meta: Ti molčiš, Domen? Za božji čas! Vendar se nisi sprl z Jurcem in pustil službe pri njem? Ne, tega nisi storil, tega! On je bil mož. Ko bi njega ne bilo, bi ne bilo morda zdaj tebe, ker bi bil umrl, in bogve, kaj bi bilo s tvojo materjo.

Domen: Za plot bi me bili vrgli precej po porodu! Bolje bi bilo! (Si zakrije obraz z rokami.)

Meta: Za božji čas! Kaj ti je? Ne govori tako! To je greh! Ljubi moj Domen, povej mi, kaj se ti je zgodilo. Razodeni mi svoje srce!

Domen: Jurec me je zapodil od hiše.

Meta: Ježeš, ježeš, zavoljo Anke?

Domen: Ali že veste? Da, zavoljo Anke, ki sem jo ljubil kakor punčico svojega očesa. Noče in ne more mi je dati, ker sem nezakonski sin, ker (bridko) nimam očeta, mati, ker nimam očeta.

Meta: Jezus, Marija! (Milo.) Nič ne maraj, ljubi moj Domen, nič ne maraj! Takoj zdajle vzamem palico in grem dol k Jurcu, in vse poravnam z njim in ga pregovorim, da te zopet vzame. Zavoljo Anke ti pa skrivaj povem toliko, da jo lahko dobiš po moji smrti. Dote boš imel, kolikor vsak ženin v naši fari, če ne več. Pa tiho

bodi in sam vedi! Mater božjo in sv. Damjana bom prosila, da bi me kmalu vzela radi tebe in tvoje sreče. Zakaj veliko slabega sem prebila na svetu, Domen! (Joče.)

Domen: Nič ne bo, mati, nič. Jurec me ne vzame, mati.

Meta: Ako ga poprosim prav lepo, pa te vzame. Dober človek je in gotovo me usliši. Radi te imajo ljudje, Domen, nikoli niso govorili kaj slabega o tebi, nikoli te niso tožili.

Domen: Zmerom me je tožil eden, in tisti me je tožil tudi danes in menda misli še kaj storiti z menoj. Po sili hoče, da bi me obesili. (Udari po mizi.) Pa na živo dušo mojo, jaz mu bom naložil, da mu ne bo treba oskrbovati nobenega posla več, niti tožiti, niti opravljati! Sova me je zatožil, sovraži me.

Meta: Kako ti pride na misel, Domen, da bi te graščak Sova sovražil? Če te je zatožil, kaj mu hočeš? Bog te obvaruj hudega! Greha ne delaj! Bog ga bo že sam sodil.

Domen: Mati, Vi ne veste ničesar! To vem jaz, jaz sam bom sodil.

Meta (odstavi kolovrat in stopi pred Domna): Pod zemljo me boš spravil s svojo trmo in svojeglavnostjo. Le zakaj bi si ne dal dopovedati in zakaj bi ne poslušal modrejših ljudi? Pomisli, kaj bo potlej, če na-

rediš kaj nespametnega! (Sede na klop in se zjoka.) Oh, jaz revica na svetu! Domen, za pet ran Kriščevih te prosim, poslušaj staro, sivo mater!

Domen: Saj Vas imam rad! Ne jokajte, mati! (Molk.) Mati, kdo je bil moj oče?

Meta (preneha hipno jokati): Zakaj to vprašaš? Tega ti zdaj še ne povem, ne morem in ne smem ti povedati.

Domen: In zakaj mi ne morete? Ali nisem zadosti star? Ali me imate še vedno za otroka?

Meta: Ne, nimam te za otroka. A nikar tega ne vprašuj svoje matere. Njen jezik bo prej otrpnil, kakor ti bo povedal očetovo ime. Zvedel ga pa boš.

Domen: Mati, zakaj mi prikrivate? Še divja zver pozna svoje roditelje, jaz jih ne poznam. Mati, to je grozno! Mati, Jurec mi zato ne da hčere, ker nimam očeta, svetu znanega, poštenega očeta. Mati povejte mi, kdo je bil moj oče. Ali je bil pošten? Povejte! Morda se potem Jurec usmili Anke in dovoli, da se poročiva.

Meta: Ne smem in ne smem. Umiri se, Domen, moj ljubi Domen! (Vstane.) Zdaj grem k Jurcu, da te zopet vzame v službo. Gotovo se da pregovoriti, dobrega srca je. Zbogom, Domen! (Vzame iz kota palico in odide.)

Peti prizor.

Domen, Urh.

Urh (pokuka skozi vrata): Domen, Domen!

Domen (se ozre): Ti si, Urh?

Urh (zapre duri): Nekaj ti imam povedati. Ne glej me tako! (Sede k mizici.) Kdo bi si mislil, revež, da te Jurec spodi radi Anke!

Domen: No, ali si že čul? Zdaj bodo govorile vaše klepetulje o tem dva meseca.

Urh: Čul, čul, — iz tvojih ust sem čul.

Domen: Jaz da sem ti to povedal?

Urh: Ne meni, materi si pravil, in jaz sem to slišal.

Domen: Ali si prisluškoval? To ni lepo, Urh.

Urh: Lepo ali grdo! Saj to ni moja navada. A danes me je gnala radovednost, ne radi tebe, radi nekoga drugega. Čuj me! Pobiral sem po vasi novice. Tudi tvojo mater sem obiskal. Pogovarjala sva se o starih časih in o tebi, Domen. Kar ti jo primenca v sobo — kaj misliš, kdo?

Domen: Kdo? Povej!

Urh: Sova.

Domen: Sova da je prišel k moji materi?

Urh: Da, da, Sova. — Pa kako se je razkoračil in me zapodil iz bajte! Radovednost me je gnala, da sem se čez nekaj časa vrnil. Kot tat ti zlezem v vežo, od tam smuknem po lestvi na podstrešje. Ravno nad temle stropom sem poslušal tvojo mater in Sovo. O tebi sta se pogovarjala in tvoja mati je zmerjala Sovo, da je bilo grdo.

Domen: Kaj sta govorila o meni? Ali si razložil besede?

Urh: Nekaj sem že razložil, nekaj. Sova je zahteval od tvoje matere neko pismo in ji ponujal zanj petsto kron. Mati mu ga pa ni hotela dati in je zmerjala graščaka in rekla, da mu ga ne ponese drugi kot njegov sin, kot ti, Domen, toda šele po njeni smrti. Prisegla je, da ne bo imenovala tvojega očeta do zadnjega vzdih. Sova je žugal, da te da v vojake, mati mu je pretila, da prelomi prisego in razkaže pismo.

Domen: To je grozno, kar pripoveduješ.

Urh: Grozno je bilo, grozno. Vpila sta in se zmerjala, da me je popadel strah. Kmalu potem je odšel Sova. Domen, rečem ti, očeta imaš, toda prekanjeno hudičevega očeta. V nesrečo je spravil tebe, tvojo mater in mene. — Domen, ti ne veš, kaka čustva so me izprehajala, ko sem slišal te stvari.

Najrajši bi stopil za njim in ga zadavil kot mlado mačko, ali ga lopnil po glavi, da bi pomnil za vedno. A saj ti je znano, da se ne srečam rad s Sovo. Zato sem se izognil.

Domen (kakor bi se vzbudil iz sanj): Kaj si rekel, Urh? Da je on — moj oče! Ne, ne! On me preganja, sovraži, odmlada me ni lepo pogledal. To ni mogoče! Oče me ne bi gledal grdo, oče ne bi zvekkel obrvi in zgrbančil čela, če bi me videl, oče me ne bi lovil v vojake in hodil tožit! Ne, ne! On ni moj oče! Jaz ga ne maram, jaz — ga ne maram! Jaz nimam očeta! Urh, jaz nimam — očeta. (Se razjoka.)

Urh: Ne jokaj, Domen! Saj si mož in ne otrok.

Domen (dvigne glavo in si obriše solze): Urh, zakaj si mi to povedal? Zakaj si mi zasadil v srce želo dvoma? (Vstane.) Urh, jaz hočem gotovosti. Ali nisi govoril o pismu?

Urh: Da, tvoja mati hrani neko pismo, ki ga ji je dal Sova.

Domen: Tam notri je vse zapisano. Tisto pismo moram dobiti. Kje je? V bajti gotovo! (Pogleda na skrinjo in naglo stopi k njej.) Tu notri znabiti, tu notri. Kje drugje pač? Ključa ni. Odpreti moram, če tudi razbijem pokrov s sekiro. (Se upre z rokami in odpre. Brska in izvleče šop starih pisem.)

Med temi bo, med temi ga dobi učitelj. Par grošev mu vržem za vino, pa mi raztolmači pisavo. (Zapre skrinjo.) K njemu pojdem, h Krševanu. Resnico moram izvedeti.

Urh: Krševan je šel k Medvedu zdraviti bolno telico. Vsak trenutek se mora vrniti. Ali naj stopim ponj?

Domen: Ne, pojdem sam. Ti odidi v vas, Urh, in molči o tem, kar si slišal! (Odide.)

Urh (za njim): Ubogal bom, nič ne skrbi! Urh Zaplatnik nima babjega jezika. Ne bom te osramotil, ker vem, da ne maraš za takšnega očeta. Nekoliko dni se bom še klatil tod, da vidim, kakšen mož si kaj. Saj ti je znano, kaj mislim. Zagodel bi jaz eno graščaku, pa se ne srečam rad z njim. (Vzame malho in citre.) — Če ga ti ne naklestiš, mu o priliki zakurim, da bodo iskre pršele do neba. (Odide.)

Šesti prizor.

Domen, Krševan.

Domen (pride s Krševanom): Upam, da mi ne odrečete, za kar Vas prosim, gospod Krševan.

Krševan: Kaj pa, da ti ne odrečem, samo če boš dal kaj za primako.

Domen: Vsak delavec je vreden svojega plačila in zastonj, pravijo, še mačka ne mijavka.

Krševan: To je moška beseda. Vedno sem trdil, da si ti, Domen, dober fant.

Domen: Sedite tje-le za mizico! (Krševan sede. Domen privleče iz žepa šop papirjev.) Tukaj mi boste prebrali in povedali, katero pismo je tisto, ki ga iščem.

Krševan: Kakšno pa iščeš?

Domen: Obljubite mi prej moško, da ne poveste nikjer in nikomur, nobeni živi duši o tem, kar izveste iz pisma.

Krševan: No, lej ga, kaj govoriš! Saj nisem baba. Kakor hočeš. Če ti ni ljubo, ne zinem nikdar besede.

Domen: Poiščite mi pismo, kjer sta zapisana moj oče in moja dota!

Krševan: Domen, veš, precej temačno je že. Luč prižgi, da bom bral.

Domen: Precej, precej! (Prižge svetilko in jo postavi pred Krševana.) Zdaj pa poiščite tisto pismo! (Sede in gleda Krševana s spoštovanjem. Roke ima prekrižane.)

Krševan (preobrača pisma na vse strani): To že ni. To tudi ne! O, ta prokleti pisar, take čačke je delal, kot bi kracale kure! Raca na vodi, če bi mi prišel zdajle v pest, bi ga zlasal, da bi mu kar dlaka letela z glave. Na tem so spet črke kakor koli. Pri moji kokoši, ti pisarji pa res niso

znali urezati peresa, da bi bilo spodobno pisalo. — Čak, šmenta, tukajle je eno, ki je podpisan na njem graščak.

Domen (vstane hitro in pogleda v papir): Tisto je, tisto! Kako se bere v njem?

Krševan: Le potrpi, prijatelj, potrpi! Meniš li, da se vsaka reč tako bere, kakor bi tolkel ali trl orehe? (Gleda in obrača list.) Hudir je to pisal, hudir bo to bral! Vrag vedi, kaj je? Tukaj zgoraj se bere tako, da ako nekdo ne vzame deklice Mete Koščica, pa zagotovo obeta tritisoč tolarjev njenemu otroku za doto. Tole me pa moti: zapisan in podpisan je zadaj Plevnik, menda tisti, ki smo ga predlansko zimo pokopali in naš gospod graščak. Ne vem, kateri je priča in kateri je podpisovalec.

Domen: To že jaz vem. Dajte sem! (Vzame list.)

Krševan: Menda vendar nisi ti tisti? Pač. Kako se pišeš? — Za Koščico! — to je že res. Bog me varuj, ti boš imel tri tisoč tolarjev, za strah božji! Stoj, še nekaj se mi klati po glavi. Kaj, ko bi bil graščak — tvoj oče. In nemara je to pismo njegovo!

Domen: Le tiho bodite, svetujem Vam, gospod!

Krševan: Torej Sova je tvoj oče. Hm, kdo bi si bil to mislil!

Domen: Jaz nimam očeta, razumete? Molčite za zdaj, ako ne, potlej Vas ne poznam, in nič dobrega ne bo za Vas! (Seže v žep in mu stisne v roko nekaj drobiža.) Tu imate za plačilo, da si privežete dušo.

Krševan (vstane): Bog ti povrni, Domen! Za par bokalov bo že. Pa naj reče žena, kar hoče, naj se jezi in vpije nad menoj! Če boš imel še kako potrebo, pa se oglasi! (Odide.)

Domen: Upam, da ne. Lahko noč!

Sedmi prizor.

Domen, pozneje Meta.

Domen (drži pismo v rokah in gleda vanj): Naposled moram verjeti, da je resnica. (Sede.) Urh je trdil isto kot Krševan. Moj Bog, ne kaznuj me tako grozno! Takega očeta ne maram! Ne maram ga! — In vendar to pismo! Jasno priča. — Kako bi ljubil svojega svojega očeta, kako bi ga slušal! Zadnji berač naj bi bil moj oče, da bi me le ne sovražil! Tako imam očeta, ki me črti, zaničuje in zalezuje od rojstva. Zato ga ne morem ljubiti. Sovražnik mi je in jaz sem njemu sovražnik. To je strašno! (Nasloni glavo med roke in joka.)

Meta (pride mrmraje): Ni me uslišal Jurec. Domen, drugje si boš moral iskati službe.

Domen (vstane in si obriše solze): Mati, povejte mi, ali je res Sova moj oče, kakor se bere in sem slišal!

Meta: Jezus, Marija! Domen, kaj govoriš? Kje si dobil tisto pismo? (Hiti k skrinji, jo odpre ter pregleda.) Okradel si me, po sili si mi vzel, česar bi ti ne smela dati. Zakaj si mi vzel pisanje iz skrinje? Bog, ti meni pomagaj! In jaz sem prisegla, da ga ne dobi nihče pred mojo smrtjo v roke. Bog in sveti Damjan! — Ti si kriv, da imam greh. Čakaj, Domen, ne bo se ti dobro godilo in ne boš dolgo živel, ker me tako spoštuješ.

Domen: Mati, jaz moram vedeti resnico. Povejte mi, ali je Sova moj oče?

Meta (sede na skrinjo in vzdihne): Da, on je tvoj oče.

Domen: Zakaj mi niste hoteli povedati poprej? Zakaj ste molčali? (Sede.)

Meta: Ker sem prisegla. Do moje smrti ne bi smel nihče zvedeti, da si ti njegov sin. Šele ko bi mene zagrebli v zemljo, bi mu ti nesel pismo in zahteval tritisoč tolarjev. Koliko sem pretrpela zate, Domen! Kako sem kaznovana za svoj greh! Moj Bog! Odkar si prišel ti na svet, se ni brigal zame. Dostikrat sem mislila prelomiti prisego in stopiti s teboj v naročju pred starega graščaka in mu povedati kako in kaj. Pa vselej

me je varoval angel varuh. Pomislila sem, da boš imel nekdanj dovolj, da je greh prelomiti prisego, čeravno je bila prisiljena, da sem imela svojega zapeljivca rada in da ga ne smem sramotiti pred svetom, in trpela sem. (Joče.)

Domen: Mati, zakaj mi niste dali boljšega očeta? Tega ne maram, ne maram! Recite, da Sova ni moj oče!

Meta: Graščak je tvoj oče. In ti ga moraš spoštovati, moliti moraš zanj! Še bolj ti je treba molčati in se ga ogibati.

Domen: Mati, moral bi ga ljubiti in zanj moliti, a ne morem. Nikoli ne pojde v nebesa, ako bo čakal na mojo molitev. — In spoštujem naj ga! Menda zato, ker me ga je bilo sram, preden sem se porodil ali zato ker Vam je tako prijazno postregel, ali morda zato, ker bi me bil zamlada najrajši vtopil v žlici vode. Morda naj ga spoštujem, ker je prepovedal Jurcu, da bi mi dal Anko, ker mu je svetoval, da me je zapodil iz hiše, ker me zalezuje, kjer more? — Glejte, mati, marsikaj vem. Vem, da je kupoval pismo od Vas in Vam žugal, če mu ga ne izročite. V vojake me misli dati. Pa Domen, Vaš sin, ne bo nosil puške, ne bojte se!

Meta: Ne, ne tega ne sme storiti! Pazi se, ljubi Domen in ne zahajaj veliko v vas, da se ti ne zgodi kaj hudega. Nikomur ne

stori nič žalega! — In pismo mi vrni, pismo, Domen, da se ne izgubi.

Domen: Potrebujem ga sam. (Vtakne pismo v žep.) H graščaku stopim z njim in zahtevam doto in Jurcu ga pokažam in poprosim za Anko. Anko hočem imeti, drugače nima moje življenje cilja. Zdaj šele vem, kako jo ljubim, ko me je spodil Jurec. Radi nje pozabim na sovraštvo in nesrečo. Tri tisoč tolarjev, mati! Menda mi Jurec ne odreče. In pa graščak je moj oče, ki ga Jurec čisla in spoštuje. — Ah, mati, kaj govorim! — K Sovi naj grem! Pojdem, saj pojdem le enkrat. A svet naj ne ve, da je on moj oče. Le Jurec bo vedel in kdor še ve, bo molčal. Zaklel se je.

Osmi prizor.

Prejšnja, Urh.

Urh (odpre naglo vrata in se postavi sredi sobe. Zasopel je): Joj, kako sem tekel!

Meta: Zakaj si pa tako nagel! Ali se ti je iako mudilo?

Urh: Mudilo, mudilo in še kako! Ti ne veš, zakaj sem prišel. Bog daj, da bi ne bilo prepozno!

Domen: Kaj pa je? Govori!

Urh: Skrij se, Domen! Dvanajst ljudi gre nadte in trije biriči. Vsak trenutek so

tu. Ravno doli pod klancem sem jih prestregel. Med grmovjem sem se plazil, da me ne niso zapazili.

Meta: Jezus in Marija, pomagajta!

Domen: V gozd bežim in živa duša me ne dobi. (Zunaj se čujejo žvižgi in koraki.)

Urh: Oh jej! So že tu! Domen, tak skrij se, skrij!

Meta: Pod streho zlezi Domen in zapri za seboj. Z Urhom jih že kako odpraviva.

Domen (odide. Njegov glas se od zadaj čuje z višine): Urh, postavi lestvo vstran!

Urh (stopi v vežo): Bom, bom! Ždi kot miš, Domen! (Se vrne.)

Meta: Ah, jaz reva, kaj počnem, če ga ujemo?

Urh: Pogum, Meta! Upajva, da ga ne ujemo.

Deveti prizor.

Prejšnji, župan, Tenkor, Škene, Golobek, Klemen, birič.

Župan (zunaj): Šest naj jih obstopi bajto, da nam tiček ne uide! Šest naj jih gre z menoj v sobo! (Trka na okno.) He, he, odpri, stara prepelica, če ne ti poderemo in razkrijemo streho in pademo v luknjo od zgoraj.

Meta: Jezus, Marija! Kakor razbojniki so prišli nad mojo bajto! (Gre odpirat vežna vrata in se vrne. Za njo župan, prvi birič, Tenkor, Škene, Golobek, Klemen s palicami, vrvicami, bakljo.) Kaj pa iščete po moji hiši? Še na stara leta mi ne daste miru. Sina bi mi radi ulovili, biriči, razbojniki. Mojo edino oporo bi mi vtaknili med vojake! Le brskajte, le! Ni padel na glavo, da Vas bo čakal.

Župan: Le kar tiho bodi! Dobil sem zapoved in ako ga ne primemo, bo Sova hudo ukal name. Zakaj nekaj mu preseda.

Tenkor: Tvojega sina je manj škoda, kakor kakega fanta iz kmetske hiše.

Urh: Ti veš, koga je škoda! Vsak človek je vreden svojega poštenja.

Škene: Če ga dobimo, dobro, če ne tudi. Glave si ne bom lučal po kamenju za njim, pa naj mi zapoveduje Peter ali Pavel.

Župan: Ti lahko govoriš, a krop bo najbolj poparil mene. Ti bi videl nocoj Sovo, kakšen je bil, ko mi je naročal.

Prvi birič: Mati, če ste ga skrili, kar povejte! Prikrivati ne pomaga nič.

Urh: To ste junaki! Pol vasi se spravi nad enega. In iščete tam, kjer ga ni. Čudim se izkušenim dedcem, da ne pogruntate mladine. Stavim, da zdajle lazi Domen okrog Jurčeve hiše in čaka dekleta.

Prvi birič: Ti pa molči, berač! Naša stvar te toliko briga kot lanski sneg.

Meta: Pa mene briga, bradač ti debeli! Ali še ne pojdete iz hiše? Ali naj vzamem metlico in Vas poškropim?

Klemen: Nikar ne brusi jezika, baba! Po postavi delamo in postavi moraš biti pokorna!

Tenkor: Le ne tako hudo, Meta! Še vedno je bolje, da primemo tvojega Domna, kakor pa kakega domačinskega sina. Kaj pa je? Jurec ga je zapodil, sam nima nič, ti pa drugi nič.

Meta: Reva sem, reva. Zato mi hočete vzeti še to, kar imam. Tolovaji, fej vas bodi! (Joka.)

Golobek: I, i pa pustimo Meto in pojdimo, saj vidite, da ga ni tu.

Klemen: Ti boš govoril, ki si se že rodil neumen!

Golobek: Kaj si rekel? Jaz neumen? Več soli imam v glavi kot deset Klemenov.

Klemen: Ajdovce, pa ne soli.

Župan: Čemu se prerekamo? Iščimo pod posteljo, v skrinji! Prebrnimo vse kote! (Iščejo.)

Meta: Vse mi boste razbili in raznesli! Tako spoštujete starost, tako spoštujete sirote in reve.

Župan: Tiho. Mari nam starost! Nas veže prisega, postava in ukaz.

Urh: Koliko pa boste dobili za svoje delo? Iškarjoti! Kdaj zapijete tiste Judeževe groše?

Tenkor: Molči ti! Kaj godrnjaš tukaj? Zdi se mi, možje, da Urh ni zaman v tej luknji. Nemara je opomnil ptiča, da je zletel iz gnezda.

Urh: Napačno ne bi bilo, če sem to storil.

Prvi birič: Nismo še pri kraju. (Stopi v vežo.) Svetite sem! (Lovci gredo v vežo in zapro za seboj.) Glejte tu v kotu lestvo in v stropu vrata! Naj gre kdo pogledat pod streho!

Meta (zase): Jezus, Marija, izgubljen je! Kristus, usmili se me!

Tenkor: Čakajte, stopim jaz. (Čujejo se stopinje na lestvi.)

Župan: Odpri duri v stropu, Tenkor!

Tenkor: Precej, župan! (Čuje se udarac in šunder.) Ah, udaril me je!

Župan: Imamo ptička. Ne uide nam.

Škene: Tenkor, ali te je hudo?

Tenkor: Ni udaril za šalo, ne. Zaveži mi! Tu imaš robec.

Župan: Klemen, stopi ven in ukaži dvem, trem, naj zlezejo na streho in jo razkrijejo na enem mestu! Od dveh strani hkrati ga napademo, sicer ne opravimo ničesar. Vražji človek je to.

Meta (hiti iz sobe): Pustite ga, za božjo voljo!

Domen: Vragi, preden me ulovite, mora teči kri, in naj vas pade tudi polovica! (Čuje se, da ruši streho in meče na tla skrli.) Lovite, držite, vežite! (Zunaj vpitje in hrup.)

Drugi birič (zunaj): Prokleti človek! Na streho, na streho! Nadenj! Znotraj ga napadite!

Urh: Pogum, Domen! Le dobro se drži!

Klemen: Župan, ta vrag je razkril streho in zdaj meče na lovce skrli in plohe. Trije imajo že krvave glave.

Meta: Jezus, kaj bo, kaj bo? Prosim Vas, s povzdignjenimi rokami Vas prosim, pustite ga!

Župan: Rayno zdaj ne smemo odnehati! Za mano! (Čujejo se stopinje na lestvi.)

Urh: Domen, Domen, varuj se!

Klemen (stopi k njemu v sobo in mu zatisne usta): Boš molčal klek beraški! Kaj se vtikaš vmes.

Urh (ga pahne od sebe): Proč, proč, lškarjot!

Domen: Na, na! Vse peklenške moči so se spravile nadme! Ah! (Zavpije.)

Župan (zgoraj): Vrag, boš vedel mene tolči. Hej, možje, imamo ga, naš je. (Veselo kričanje.)

Golobek: Preveč si lopnil, župan! Kaj, če si ga ubil.

Župan: Naj ga! Meni je zlomil ves komolec.

Tenkor: Prav si storil, župan.

Meta (pride v sobo): Jezus, potolkli so ga! Ujeli so ga! (Se zgrudi na skrinjo in joče.)

Urh (sede zraven nje): Reva uboga! Kako si nesrečna! In zdaj bo moral v vojake. Radi Sove bo moral. Oj, čakaj me graščak! Plačilo ti ne odide. (Odide v vežo.) Ali ste ga res ubili?

Župan: Ne, ne skrbi, Urh! Domen je živ. V Ljubljani ga bodo veseli.

Meta: O, jaz reva, kaj zdaj začnem! Le čakajte, razbojniki, pred božjim stolom se boste zagovarjali.

(Zastor pade.)

Tretje dejanje.

Zapuščena sobica v županovi hiši. Na desni mrežasto visoko okno. Na levi slamnato ležišče. V ozadju vrata.

Jutro.

Prvi prizor.

Domen.

Domen (leži na slami in spi. Roke ima uklenjene, glavo obvezano z belim robcem. Sanja): Kako je lepa moja zlata nevesta! Poročni venec ima na glavi, bela obleka ji sega do tal. In ta svatba! Kakšen sijaj, veselje! Majolike trkajo. Ali čuješ nevestica Anka, nama napijajo. Anka, ali slišiš godbo? Svatovska pesem! Ah, kako je prijetno! Srečen sem, ker si moja, za vedno moja, Anka. Jej, kako mila pesem! Tvoj oče poje o nebeški svatbi, (poje):

ki ne bo nikdar nehala,
bo večno trajala.

Smehlja se nama oče in moja mati se smehlja. K nama gresta, Anka. Blagosloviti naju hočeta. Poklekniva, skloniva glave! Daj mi roko, Anka! (Obličje se mu smehlja.) Molliva za srečo!

Drugi prizor.

Domen, župan.

Župan (odklene vrata in prinese skledico žgancev. Komolec ima obvezan): Dobro jutro! Glej ga, še vedno spi ta zlomek. Jaz pa nisem zatisnil vso noč očesa. Tako me je bolel komolec, da mi je bilo znoreti. Prokleta me je počil ta beraški sin. (Drami Domna.) E, ali čuješ, Domen? Dan je že davno. Prebudi se!

Domen (se prebudi in sede): Kje sem, kje sem?

Župan: Pri meni si, na varnem.

Domen: Zakaj ste me prebudili! Tako lepo sem sanjal. Zdaj pa vidim, da je bila vse prevara, da sem ujet in da me odpeljejo v vojake. Župan, jaz ne maram na vojsko. Izpustite me!

Župan: Čemu govoriš brez potrebe? Dobil sem povelje in ga izpolnil. — Čakaj, da te rahleje zvežem. Zajtrk sem ti prinesel, da se malo oteščaš. Čez dobro uro pojdeš v Ljubljano z biriči.

Domen: Ne maram jesti. (Pahne župana od sebe.) Pojdite, da se ne izpozabim! Dasi sem uklenjen, bi Vam vendar še utegnili škodovati.

Župan: Kakor se ti zdi! Še rad boš jedel, falot. Le posti se par dni! Potem ti bo bolj dišalo.

Domen: Človek, ali te je bes obsedel? (Se zaleti proti županu.)

Župan (naglo odide in zaklene za seboj): Gospod graščak pride. Spodoben bodi, Domen!

Tretji prizor.

Domen.

Domen (hodi gorindol): Sova pride, je rekel? Kaj mi hoče? Ali se bo veselil moje nesreče? Ali ga je zapekla vest, ker je dal uloviti lastnega sina! To je bajka, preveč me je črtil od rojstva. Nič dobrega ne namerava. — Boga naj zahvali, da sem ukle-njen, drugače ne vem, kako bi se srečala, čeprav je moj oče. (Hipen molk. Sede na posteljo. Žalostno.) Kake lepe sanje sem imel! Zakaj sem sanjal o poroki? Da čutim zdaj še bolj svojo nesrečo. Mari bi bil sanjal o smrti na vojski, kjer me zadene krogla, da se ne vrnem nikdar in ne vidim več svoje Anke! Ne, na vojsko ne, radi Anke ne, ki jo imam tako rad! Sova pride k meni. Naj ga privede kar si bodi, premagam se in ga poprosim, naj se me usmili, naj me izpusti, saj je moj oče!

Četrty prizor.

Domen, Sova.

Sova (od zunaj): Biriči, bodite v bližini! Morda vas rabim. (Odklene in vstopi v lovski obleki.)

Domen (vstane): Gospod graščak! Oče!

Sova (ga pomeri od nog do glave): No, kako se ti godi tu notri? Zdaj se menda ne boš več vsajal nad menoj, a! Tak vojak boš, da te bo lahko vesel general, jaz pa tudi, ker bom imel zdaj mir pred teboj.

Domen: Gospod graščak, glejte, vem, da ste moj oče. Usmilite se me, usmilite se svojega nesrečnega sina! Nihče ne izve, da sva si v sorodu, samo Jurec, ker mi noče drugače dati Anke. A Jurec bo molčal, ker je mož.

Sova: O vem, da bi rad Anko in da bi me najrajši zdajle pojedel. Poznam tvojo ljubezen z mlada. Zato se te hočem iznebiti. Ali razumeš, iznebiti!

Domen (poklekne in prosi z vzdignjenimi rokami): Oče, ne zavržite me, ne pahnite me v nesrečo, ne pehajte v nesrečo Anke in moje matere. Z dvignjenimi rokami prosim usmiljenja. Prisegam Vam, da nihče razen Jurca ne izve, da sem Vaš sin in da Vam ne storim nikdar nič žalega. Vse živ-

ljenje Vam bom hvaležen za prostost. Pomislite, da bi Vas tako zvezali in odtirali v vojake in ubili v vojski. Imejte srce za svojega nesrečnega sina!

Sova (se skloni, dviguje Domna in mu sega v vnanji in notranji žep pri suknjiču): Saj imam srce za svojega sina. Nisem tako nečloveški oče, kot si misliš. Vstani Domen, vstani! Čemu boš klečal pred menoj, saj nisem Bog! (Izvede pismo).

Domen: Kaj ste storili? Pismo ste mi vzeli. Dajte mi ga nazaj!

Sova: Haha! Zato sem prišel, Domen, zato. Nazaj da bi ga dal! Zdaj je moje. Treba se je zavarovati proti vsem vetrovom. Če bi se kdaj vrnil, me ne prideš z njim strašit. Haha! — Krševanka je dobra ženica. Vse mi sporoči. — Haha!

Domen: O Krševan, Krševan! (Se zažene v Sovo.) Pismo mi dajte nazaj, pravim in izpustite me!

Sova (ga sune proč): O, o le počasi! Sova še ni tako trhel. Če ne daš miru, pokličem biriče, da ti zvežejo noge. Pismo bo na varnem. (Ga raztrga in kosce vtakne v žep.)

Domen (se zažene iznova v Sovo, ga podere na tla, poklekne na prsi in ga davi): Zmolite kesanje! Zadnja ura Vam bije. Zapeljali ste mater, oropali jo poštenja, pustili

v bedi, da bi umrla z menoj vred na cesti, če bi se je ne usmilili ljudje. Mene ste preganjali od rojstva, sovražili ste me kot volka v hosti, dali ste me zapoditi od Jurca, ulovili kot mrjasca, ukradli ste mi pismo, oropali me dote!

Sova (se brani): Pusti me, Domen! Pusti me! Biriči, biriči!

Peti prizor.

Prejšnja, trije biriči.

Prvi birič: Jojminasta, jojminasta, pomagajta, pomagajta! (Vlečejo Domna s Sove).

Drugi birič: Proč, proč!

Sova (stopi na noge in se oddiha): To je vrag, ne človek! Zvežite mu noge za kazen! (Biriči tirajo Domna na posteljo in mu zvežejo noge.)

Domen (vpije in bije med tem okrog sebe): Pustite me, pustite me! (Škrta z zobmi.) Ne pritiskajte me tako! Hujši ste od vraga.

Tretji birič: Nič ne škodi, če te malo pritisnemo. — Zakaj pa vas je, milostivi gospod?

Sova: Ker sem ga dal uloviti.

Domen: Lažete!

Prvi birič: Le ponižnejši bodi!

Drugi birič: In svoj jezik kroti, drugače ti zamašimo usta.

Sova: Pojdimo! — No, kako se počutiš? — Zdaj ne boš več napadal Sove, nikdar več ne. (Odidejo.)

Domen: Gospod Sova, moja mati je rekla: sodil Vas bo Bog; Lucifer Vas bo pa vesel v peklu.

Šesti prizor.

Domen, Meta.

Domen (sedi na postelji in gleda v vrata): Proklete bestije, vzele ste mi prostost, zastrupile in uničile življenje. O, le veselite se in smejte in norite! Ura plačila vam ne odide. Maščevati se ne bom mogel jaz, maščeval se bo drugi. Mene čaka le še trpljenje in smrt. (Zamišljeno zre predse.)

Meta (pride počasi objokanih oči in položi roko na Domnovo ramo): Revček moj, prišla sem te obiskat. (Sede k njemu.) Kam si se zamislil, Domen?

Domen (ljubeznivo): Svojo žalostno usodo premišljujem. (Molči.) Prišli ste mati, da se poslovite. Kmalu me odženo, prej kot v eni uri.

Meta: Čez eno uro? In jaz sem nameravala iti v grad prosit zate.

Domen: Mati, vsak korak, je zastonj. Ravnokar je bil tu Sova. Prosil sem ga in rotil, naj se me usmili. Mati, Vi ne veste, kaj mi je storil. Ni se me usmilil, še pismo mi je ukradel. Zato me je pograbila jeza in sem ga podrl na tla. Po njem bi bilo, da ga niso rešili biriči. Potem pa me je ukazal zvezati na nogah, da ne morem gibati.

Meta: Zverina! Koliko trpiš, revež. — A Domen, dotakniti se ga ne bi bil smel, ker je tvoj oče.

Domen: Moj oče je, vem. Zdaj mi je žal. A tedaj me je pograbila jeza. V njem sem videl le svojega sovražnika, ki me hoče popolnoma ugonobiti, brez usmiljenja ugonobiti.

Meta: V grad pojdem vendar in ga poprosim na kolenih. Vsaj življenje naj ti pusti in te ukaže pripeljati nazaj!

Domen: Mati, zaman je vsaka stopinja.

Meta: Zate storim vse, ker si moj edini zaklad, Domen. Nekdaj sem mislila, da boš lepo preskrbljen, da se ti bo bolje godilo kot meni, da boš bogat. Razpenile so se vse sanje, le strašna prihodnjost zija pred nama. Ne, ne smejo te tirati tja. Tam te ubijejo in tvoje truplo bo gnilo v tuji, neposvečeni zemlji.

Domen (zre za trenutek srepe predse, potem si zakrije obraz in se razjoče).

Meta (ga objame in mu gladi lase): Ne jokaj tako, Domen! Vidiš, jaz ne jočem več. Dete moje nesrečno, umiri se!

Domen: Mati, kdo bo skrbel odslej za Vas?

Meta: Bog in dobri ljudje. — Revček, spočij se na mojih prsih, kakor si se spočil takrat, ko si bil majhen, droben deček in sem te bimčkala in poljubovala in ajala. (Gladi mu lase.)

Sedmi prizor.

Prejšnja, Anka.

Anka (pride tiho. S predpasnikom si briše oči. Nekaj časa gleda Meto in Domna, potem hiti k ležišču in poklekne pred Domna): Domen, Domen! Kaj so naredili iz tebe? Zvezali so te kot razbojnika, pobili so te, kmalu te odvedejo, da te ne bom videla nikdar več.

Domen: Zabi me! Ali me tako ljubiš, dekle, da ne moreš slušati očetovega ukaza?

Anka: Domen, nikdar te ne pozabim, in srečna ne bom brez tebe. Tebe sem ljubila, edino tebe sem hotela osrečiti. Moje roke ne objamejo drugega. — Domen, kako

sem jokala in te klicala celo noč! Grozne slike so vstajale pred menoj. Ves krvav si ležal na bojnem polju. Stopila sem k tebi in te vzela v naročje kot dete in ti izpirala rane in te obvezovala, pa si mi izdihnil v rokah. Tedaj sem se zbudila. Taka groza me je prijela, da sem se pogrnila čez glavo. In molila sem in jokala in te klicala vso noč. Oh, Domen. kaj bom brez tebe? (Nasloni glavo na njegovo ramo.)

Domen: Hvala ti, Anka za zvestobo in ljubezen! Dobro veš, kako sem te imel rad. Ti si bila moje prvo in edino dekle in ostaneš do smrti. Poleg matere si mi bila ti edino bitje, ki mi je posvetilo vso svojo dušo. Zato naj ti Bog plača in te blagoslovi!

Meta (bridko): Zakaj se morajo ločiti duše, ki se tako ljubijo? — Vse bi rada dala, da bi vaju osrečila, prav vse, ker se imata tako rada.

Domen: Mati, niti Vaša kri me ne reši. Žalostno življenje bom živel od danes. Edina tolažba mi bo Ankina ljubezen. — Anka, eno željo mi izpolniš, ko me ne bo več tu. K materi poglej včasih in poskrbi za njo!

Anka: Tvoja želja mi bo sveta. Za tvojo mater bom skrbela kot za svojo rodno. Saj bo obe trla ista žalost in navdajalo isto

hrepenenje po tebi, Domen! (Ga objame in joka.)

Meta (ju gladi po laseh): Revčka mlada, nesrečna! Sinko moj, Bog te spremljaj povsod! Golobičica nedolžna, ne jokaj tako! (Zunaj se začuje fantovska pesem):

Fantič sem star šele osemnajst let,
hočejo že me k soldatom imet.

Kako bom soldat, ko sem fantič premlad,
ko ne morem še puške držat!

Pri fari zvonovi prav milo pojo,
od fantov, dekličev jaz jemljem slovo,
Pa jemljem slovo, sam Bog ve kako —
nazaj me nikol' več ne bo.

Domen: Fantje mi pojo v slovo. Anka, mati, za slovo mi pojo. Ali čujeta? Vsak čas me odženo biriči. (Vsi trije jokajo.)

Osmi prizor.

Med pesmijo vstopijo biriči, odvežejo Domnu verige na nogah.

Prvi birič: Zdaj pojdeš z nami. Vstani!

Anka (se oklene Domna): Pustite mi ga! Ne gonite ga v vojake! Moj Bog, kaj bom brez njega na svetu?

Drugi birič: Dekle, ne boj se! Dobiš drugega. Fantov je mnogo.

Domen: Molči, birič, In ne vtikaj se v stvari, ki te nič ne brigajo! — Anka z Bogom! — Mati z Bogom!

Meta (ga prekriža): Bog bodi s teboj povsod in vselej! (Joka.)

Domen: Anka, pozdravi Urha! — Reci očetu, da sem mu hvaležen za vse dobrote! — Mati, ostanite zdravi in spominjajte se me v molitvi!

Meta: Vsak dan bom molila zate. (Sede na ležišče.)

Tretji birič: Alo naprej! Dekle proč! (Pahne Anko od Domna.)

Domen: Z Bogom, Anka, mati! (Domen pogleda žalostno obe in odhaja.)

Anka: Domen, Domen! (Zgrudi se nezavestna na tla. Od zunaj se čuje fantovska pesem.)

(Zastor pade.)

Četrto dejanje.

Družinska soba v Jurčevi hiši, kakor v prvem dejanju. Zvečer na preji. Na mizi gori velika svetiljka.

Prvi prizor.

Anka, Jerica, Anže, France, Urh, Škene, Golobek, Klemen, kmetje, dekleta, fantje. — Fantje so zbrani pri peči. Kmetje kade iz vivčkov pri mizi, blizu sede dekleta pri kolovratih in predejo. Urh sedi na zapečku. Poleg sebe ima vrč, iz katerega pije.

Škene: Kdo bi si mislil, ljudje božji.

Golobek: Jaz že ne. Domen pa Sovin sin!

Klemen: Morda pa to ni res! Kako je mogoče, da bi potem Sova tako sovražil svojega sina?

Anže: Če je pa bral Krševan pisanje! Zvečer je prišel pijan domov. Žena ga je nabila in izvlekla vse iz njega.

Škene: Res je, res! Pijanec nikoli ne laže. E, ljudje božji, v mladih letih je bil Sova vihrav in čuda strasten. Meta pa je bila malo prevzetna in je visoko letala.

Klemen: Jaz pa le ne verjamem.

Urh (se glasno zakrohota): Kakor hočeš. Vera ni na prodaj.

Klemen (ga jezno pogleda): Čemu se tako krohočeš?

Urh: Ker govoriš tako modro, Klemen, kakor Salamon v starem testamentu. (Smeh.)

Jerica: Ne delajte takega šuma! Saj vidite, da je Anka vsa objokana in utegne zboleti radi Domna, ki so ga včeraj pobili in danes zjutraj že tirali v mesto.

Anka (joče): Jerica, prosim te, ne govori dalje! Oh, Domen, Domen, zakaj so te mi vzeli? Moj oče te je spodil, tvoj oče te je dal uloviti!

Jerica: Utolaži se, Anka! Glej, skoro cel dan si jokala. Naposled še zboliš.

Anka: Zame ni tolažbe. Domna so odgnali v mesto. Kakor razbojnika zvezanega! Nikdar več ga ne vidim. — O, da bi umrla, umrla! Kaj mi je živeti brez nje-ga? (Ihti, dekleta jo tolažijo.)

Jerica: Morda se Sova da preprositi. Oče je šel v grad radi Domna.

Anka: Prej ga je spodil, zdaj je šel prosit. Moj Bog, zakaj je to storil!

Jerica: Oče te ima rad in se boji, da zboliš in umreš. Vso noč ni spal. Poslušal je tvoje vzdihе. Čula sem njegove stopinje

po sobi. Ko so te davi prinesli nezavestno domov, se je grozno prestrašil in bal, da si mrtva. Obljubil je Bogu, da ti ne bo več branil vzeti Domna, če ne umreš. In zdaj je šel prosit za Domna. Morda se vrne Domen, in ti boš srečna.

Anka: Prazni upi, Jerica!

Urh: Nič joka bi ne bilo treba in tolažbe, ako bi imeli nekateri ljudje v prsih srce in ne kamena! — Kajne, Klemen? Kajne, Golobek? Kajne, Škene? Sinoči ste pokazali svoje junaštvo. Martina Krpana ste ugnali v kozji rog, ki je spravil na oni svet tistega Brdavsa. Junaki ste bili, pa vražji junaki!

Klemen: Tiho, ti, špehomalhar, ki živiš od naših žuljev!

Škene in Golobek: Tiho bodi, tiho!

Urh: Vam že ne bom nikoli tiho! Jaz se bojim samo Boga.

Klemen: Glej, da te ne naznanim Sovi. Dobro veš, kaj si počenjal v Metini koči. Če bi rad zlezal za par mesecev v tisto smrdljivo luknjo, le govori, le!

Fantje: Fej te bodi, Iškarjot!

Klemen (vstane): Kdo je Iškarjot? Smrkolini, Vi boste zmerjali moža, Vi, ki vam še prvi mah ni zrastel.

Fantje (proti njemu): Kaj si rekel? Kaj si rekel? Reci še enkrat!

Dekleta (ustavijo kolovrate): Jezus, Jezus, mirujte, mirujte!

Kmetje (mirijo fante in Klemena): Bodite pametni! Klemen saj si dovolj star.

France: Smrkolini nam je rekel. Fantje, dajmo mu jih! (Sili v Klemena, kmetje ga odrinejo nazaj.)

Fantje: Prekliči!

Škene: Klemen, bodi pameten in ne draži jih!

Klemen: Iškarjot so mi rekli in jaz naj molčim!

Anka (si obriše solze in stopi mednje): Mirujte! V naši hiši se ne boste topli. Vsakdo je vreden svoje časti. Fantov ne gre tako zmerjati, Klemen. (Proti fantom.) Vi pa ga tudi pustite!

Anže: Naj bo! Anki na ljubo te pustimo, Klemen, a drugič glej! (Vsi se pomire in sedejo.)

Urh: Nocoj je preja. In na preji ne sme biti tepeža. Veselje mora vladati. Anka, saj lahko rečem katero, da se malo razvedriš.

Anka: Urh, le pripoveduj le, ali poj!

Anže (premetuje Urhovo malho): Zakaj imaš pa prazno malho, Urh? Zakaj pa žita ne pobiraš vanjo, saj bi lahko prodal, ako ga nočeš hraniti.

Urh: Kaj še? Ali ne živim po božji volji in besedi? Kaj ne veš, da je pisano: Ne glejte, niti ne skrbite za to, kaj boste jedli in pili in s čim se boste oblačili. No in jaz tudi ne skrbim za jutri, da mi Bog le da za sproti. (Smeh.)

France: Kaj pa bo, kadar umrješ?

Urh: Glej ga! Tega ne ve nihče.

Anže: Od česa boš pa živel, kadar ne boš mogel več od veže do veže?

Urh: Hi, hi! Za plot ležem v koprive, hobat in smeti ter umrjem počasi. Saj je tudi sv. Aleš umiral pod stopnjicami. Vse je zapustil in šel po svetu. Mislite, da smo berači tako osamljeni. Tudi mi imamo svojega patrona.

Škene: Pa ti Urh si malo podoben svetemu Alešu. Menda le v tem, da nosiš raztrgane in umazane hlače. Moliš ne posebno rad in kolneš kakor Čič. Nemara bi se te ustrašil celo peklenšček, kadar zarobantiš.

Urh: Ljudje božji, vruga se pa ne bojim prav nič. Kamor pridem, me bodo vpoštevali. Godca imajo povsod radi. Če bi moral v pekel, bi napravil hudičem tako kot Kurent.

Nikjer ga niso marali po smrti, ker je uganjal burke. Nebes mu sveti Peter še odprni, ker je prigodel pred nje. Zato jo je pa napletenčal v pekel. Od Luciferja do zadnjega škrata v peklu se ga je vse razveselilo. Prav ponižno se jim je priklonil. Ali ste razumeli?

Vsi: Razumeli. Le naprej!

Urh: Zdaj pride glavna komedija. Kurent se torej prikloni peklenščkom, vzame gosli ali citre, kar je nosil s seboj — in zagode tako polko, da je zaplesal ves pekel. Hudirji so bili pa tako nerodni in suhi kot preklje, da so se prekucovali po ognju in si osmodili vso dlako in parklje. Luciferju je zgorela brada in se osmodila koža, da je zavpil kot ranjen volk, zagrabil Kurenta in ga postavil pred peklenška vrata. Vidite, tako naredim tudi jaz. Kdor zna, zna. (Smeh.) Zdaj pa eno lepo udarim. Drugi pa pojte! (Brenka.)

Fantje (pojo):

Čez tri gore, čez tri vode,
čez tri zelene travnike
sem hodil k svoji ljubci v vas,
veselo sem vriskal na glas.

Sem hodil, hodil zmir za njo,
kakor meglica za vodo.
Sem strgal nove čeveljčke,
zdaj bom pa še svoje noge.

Drugi prizor.

Prejšnji, Špilkin Jožek.

Špilkin Jožek (v zanemarjeni obleki, na rami prinese culo, nataknjeno na vatel):
Dober večer Vam Bog daj!

France: Od kod pa ti prihajaš, Jožek?

Špilkin Jožek: Gori v Grivec sem šel troje hlač urezat in steknit. Nocoj sem pošil in zdaj se vračam domov. Ker sem pa čul petje, sem stopil noter. Kjer je veselje, sem vedno zraven. Tako je, kosmata kapa!

Urh: Sedi no sem k peči, Jožek! Vem, da te zebe, ker si suh, kakor bi jedel ves štiridesetdanski post same hruškove krlje.

Špilkin Jožek (sede med fante, ki mu naredo prostor): Hoj! Kaj si tudi ti tukaj, Urh? Dolgo te ni bilo videti.

Urh: Tudi, tudi. Jaz sem povsod zraven, če me je treba ali ne.

Špilkin Jožek: Glej, midva sva ptiča, kakor dva stara lonca, oba počena. Nobeden ne drži ne zelja, ne kisle repe. Za drugega nisva, kakor da bi naju zvezal in zbil in vrgel čez plot. — Pa kaj sem hotel že povedati? Veste kaj novega ljudje božji?

Škene: Ali prinašaš kako novico? Tak zini no!

Špilkin Jožek: Le glejte me, le! Eno tako bom zinil, da boste vsi zijali. Pa prej mi mora dati Urh malo pijače. Saj imaš še kaj v tistem loncu, Urh?

Urh: V božjem imenu naj bo! Saj vem, da si vedno žejen, kakor muha. (Mu da vrč.)

Špilkin Jožek (izpije do dna): Bog plačaj, Urh! (Mu vrne prazen vrč.)

Urh: Glej ga no spaka, vse mi je popil. Tako se nisva zmenila.

Špilkin Jožek: Pusti me, Urh, da povem novico. Ljudje božji, le strmite! Domen je ušel biričem!

Jerica: Ali slišiš, Anka?

Dekleta: Jej, jej, ali je res?

Anka: Ali je mogoče?

Fantje: Domen je ušel.

Kmetje: Posebne vrste človek je to. (Zmigujejo z glavami. Klemen, Škene in Golobek se prestrašeno spogledujejo. Splošen hrup in veselje.)

Urh (skoči po sobi in pleše): Juhuhu! Domen je ušel! Tristo medvedov, to je imenitno! (Se ustavi.) Haha! To bo grizel Sova. Vedel sem, da se Domen ne da kar tako peljati biričem. (Stopi k Anki.) Zdaj pa bodi vesela! Fant se vrne.

Anka: Urh, ne govori še, ker ne veš, kako in kaj.

Urh: I, kako ne bi vedel. Domen je ušel.

Klemen: Jožek, kje si pa to pobral? Najbrže je bosa.

Golobek: E, takšnim možem kot so biriči, se ne bo kar tako izmuznil.

Skene: Mogoče ti je pravila Krševanka ali kako drugo babišče. Taki jeziki klepečejo in trebuzljajo tjevendan.

Urh: Seveda, Vam ni ljubo, da je ušel. Bojite se ga! To ste korenjaki, haha!

Klemen: Sedi in molči!

Urh (zleze na zapeček): Sedel bom sedel. Govoril pa, kadar se mi bo hotelo. Mar misliš, da mi je Bog zastonj ustvaril jezik? Le povej jim, Jožek, da ti bodo verjeli.

Dekleta: Povej, povej!

Špilkin Jožek: I, vidite, jaz sam ne vem, ne gre mi v butico, kako jim jo je popihal.

Klemen: Zakaj pa čebrnjaš, če ne veš.

Špilkin Jožek: Kdo pa pravi, da ne vem. To vem, kar sem slišal. Takole proti mraku je bilo. Ravno šivanko sem vdeval, ko je tisti Bolte, tisti cunjar, naravnost prišel od tam. Ta je videl vse. Bilo je trem biričem ujetnika, dobro uklenjenega, zvezanega za palca na hrbtu gnati v Ljubljano. Gori pri Tonetu so pa pred vratmi pili in imeli Domna pred seboj. Slonela je ravno nabrušena kosa

slamoreznica na zidu. Domen, fant od samega vruga — kaj jaz vem, kako je delal — pride do kose in resk — si odreže palec.

Anže: Je že res, ker je bil privezan za palca.

France: Kaj je bilo potlej?

Špilkin Jožek: Kaj, le poslušajte me! Še s krvavo pestjo potolče prvega biriča, dobi krepelec v roke in druga dva drevi doli po travniku, kakor pse v sušcu mescu. Cunjnar Bolte je dejal: „Primojduha, da nisem še videl takega človeka in slišal ne o tem, dasi sem že dolgo na svetu. Kaj menite, to ni kaj takega, kar vsaka ženica pove, če si človek odreže palec s svoje roke meni nič tebi nič, kot bi gor pogledal in potlej še enega biriča pobije na tla, dva pa podi kot hudič čarovnice s Kleka“.

Škene: To ti je zlomek!

Anže: Ni mu ga para!

Urh: Mislim, da mu ga ni! Kajne Klemen! Tenkor in župan si bosta zapomnila, kdaj sta ga lovila!

Škene: Klemen, saj vidiš, da ne bo miru. Pojdimo! (Vstane.) Tudi je že pozno.

Golobek: I, pa pojdimo! (Vstane.) Ali vi ne greste, možaki?

Kmetje: Čas bo. Možem se ne spodobi dolgo vasovati. (Vstajajo.)

Klemen (vstane): Čakaj, čeljust be-
raška, še se srečava. (Žuga. Kmetje odhajajo
in se poslavljajo.)

Anka: Lahko bi molčal, Urh!

Urh: Tebe ubogam, Anka, drugega ne.

Tretji prizor.

Prejšnji brez kmetov.

Špilkin Jožek: Urh, midva pa še ne
greva spat. Kadar je človek v takole topli
sobi med mladimi obrazi, bi čul do jutra.
Zabrenkaj eno, Urh! Bōdimo veseli! Jaz
pojdem plesat. (Vstane.) Katera pojde z menoj,
pri moji kuhalnici!

Jerica: S tabo nobena. Kadar je preja,
se prede in ne pleše.

Dekleta: Tako je!

Špilkin Jožek: Kakor hočete. Saj
znam tudi sam. Urh, polko!

Urh: Če mi daš v nedeljo za merico
mokrega.

Špilkin Jožek: Seveda ti dam.

Urh (brenka. Špilkin Jožek pleše ne-
rodno in vriska. Fantje in dekleta se mu
smejejo.

Četrty prizor.

Prejšnji, Jurec.

Jurec (stopi naglo v sobo s plamenico):
Ne pleši, Jožek! Ljudje božji, ne smejte se!

Špilkin Jožek: I, kaj pa je? Zakaj
ne bi plesal?

Jurec: Anka in Jerica, stopita gor v
Metino kočo! Meta leži na smrtni postelji,
če je še sploh življenje v njej. Jaz grem po
gospoda.

Urh (skoči iz zapečka): Meta na smrtni
postelji?

Anka (vstane in stopi k očetu): Oče,
kaj se je zgodilo?

Jurec: Ne tiščite tako vame!

Urh: Povej no, kaj je?

Jurec: I, kaj je? Za Anko mi je bilo,
za edinko mojo, ki je jokala vso noč in ves
dan za Domnom. Če umre žalosti, bom sam
na svetu kot breza na polju. Napravil sem
se v grad, da poprosim za Domna. Ker je
bila tema, prižgem tole plamenico. Zamišljen
koračim po stezi ob ravnem travniku. Kar
zagledam blizu gradu, da leži nekaj črnega
tik gazi. Malo manjka, da ne stopim na
tisto reč. Vendar zapazim, da je to človek
in sicer ženska. Mislil sem, da je nemara
zaspala kaka beračica. Stresem jo in zavpijem

nad njo. Ali ženska se ne gane. Tresem, tresem in jo preobrnem. Tedaj spoznam, da je Meta, moja stara osebenjica. Ribljem jo po obrazu in odenem v svoj kožuh. In res je izpregledala in izpregovorila s slabim glasom. Hvala Bogu, da ni bila mrtva! Udaril sem jo v grad, da dobim kake sani in kaj odela za staro revo. Naravnost k Sovi sem stopil in mu povedal, kaj se je zgodilo Meti. Tudi za Domna sem govoril. Zaklel je, obledel za hip, potem se je zadril name, name, ki sva bila taka prijatelja. Pahnil me je na hodnik in vpil: „Pusti me! Pusti me! Stori, kar se ti zdi potrebno!“ Zdelo se mi je, ča je malo nor.

Anže: Še na zadnjo uro se ne zmeni za njo! Lopov!

Jurec: Odšel sem v hlev, kjer sem dobil starega Tomaža, da mi je poiskal sani in plahte ter peljal starko v bajto, kakor je želela. Povedal mi je, da je bila Meta proti večeru v gradu in prosila za Domna in da jo je izpehal graščak iz dvora. Zdaj šele vidim, kakšen je ta človek. Meto je malodane umoril, svojega sina je dal odtirati v vojake. (Na oknu se prikaže Domen.)

France: Glejte, oče Jurec, nekdo gleda skozi okno v hišo.

Jurec: Naj bo, kdor hoče! Hitimo! (Hoče oditi.)

Peti prizor.

Prejšnji, Domen.

Domen (vstopi. Glavo in levico ima obvezano): Dober večer!

Vsi: Domen!

Anka (hiti k njemu): Domen, moj Domen!

Domen: Da, jaz sem, Anka. Vrnil sem se, čeprav so me pobili, zvezali in odtirali kot žival v klavnico.

Anka: Ves si obvezan, ubožec! Ali te hudo boli? (Ga boža po licih.)

Jurec: Domen, ti si? Ali si ušel biričem?

Urh: Seveda je ušel.

Jurec: Hvala Bogu! To je prav, to je prav! Zdaj te pa ne smejo več dobiti.

Domen: Ne zamerite, Jurčev oče! Povejte mi, ali ni moje matere pri vas? Gori v koči sem jo iskal, pa je ni.

Jurec: Ko si jo iskal, je ni bilo, a zdaj je. Domen, tvoja mati leži na smrtni postelji.

Urh: Doli pod gradom je skoro zmrznila, Domen. Graščak jo je iztiral iz grada.

Domen: Kaj praviš? Graščak jo je iztiral?

Urh: Da, da, tvoj ljubeznjivi oče.

Domen: Torej tudi to mi je storil on!
(Zaškrtla z zobmi.)

Anka: Mati leži na smrtni postelji,
Domen! Pojdimo!

Domen: Ah, da! Uboga mati!

Jurec: Jaz grem po gospoda. Anka in
Jerica pojdita k Meti, drugi spat! (Vsi od-
idejo razen Urha.)

Šesti prizor.

Urh.

Urh: O, le pojdite na grič in spat!
Jaz pa pojdem nekam drugam. Domen mora
k materi in se ne maščuje nikdar nad očetom.
Ko bi bil jaz tak korenjak, bi pokazal Sovi.
No, tudi tako mu pokažem. Kres zapalim
nocoj, kakor ni gorel od turških časov!
(Odide z malho in citrami.)

(Zastor pade.)

Peto dejanje.

Metina koča, kakor v drugem dejanju. Na mizici brli luč, stoji skledica juhe in vrč vode. Proti jutru.

Prvi prizor.

Meta, Domen, Anka.

Meta leži na postelji in spi. Obličje je mrtvaškobledo, oči upadle, dihanje težko. Domen in Anka sedita ob vzglavju in gledata na bolnico. Zunaj se dani.

Domen: Anka, pojdi no malo počivat! Včeraj si bedela vso noč, nocoj zopet vso noč!

Anka: Pojdi ti leč, Domen! Koliko si pretrpel od predsinočnjim. Potreben si pokoja.

Domen: Kaj pa misliš Anka? Mater imam na smrtni postelji, vsak hip utegne umreti in jaz da bi spal!

Anka: Tvoja mati je moja mati. Torej čujva oba! Glej, kako težko diha!

Domen: To je smrtno dihanje. Kako bi se še lahko veselila življenja na starost, ko nama zasije zaželjena sreča, Anka, pa jo je umoril on — graščak.

Anka: Pst, miruj, da je ne vzbudiš.

Meta (se prebudi): Otroka moja, ali še vedno bedita? Pojdita se odpočit.

Domen: Saj nisva zaspana in trudna, mati! Ali Vam je kaj odleglo?

Meta: Odleglo mi bo, ko mi zatisneš oči, ljubček moj.

Anka: Mati, malo juhe Vam dam. Ali boste pokusili?

Meta: Žejna sem, Anka! Ne juhe, vode mi prinesi!

Anka vzame vrč in da Meti piti, Domen dvigne vzglavje.

Meta (naredi dva požirka): Tako otroka! Dovolj bo. Ali je odšel oče v grad po Sovo, Anka? Ali je odšla Jerica po Urha. Pred smrtjo bi ju rada videla, da opravi vse posvetno, preden stopim pred večnega sodnika.

Domen: Odšla sta mati. Ankin oče se mora vrniti vsak trenutek s Sovo, Urh bi bil že lahko tu, saj iz vasi je blizu.

Anka: Bog vedi kje je? Čudno, da ni šel sinoči z nami sem gor. Saj Vas je imel še zmerom tako rad, mati. Vedno je govoril lepo o Vas. Dan je že. Luč ugasnem. (Ugasne svetiljko.)

Drugi prizor.

Prejšnji, Jurec.

Jurec (pride prestrašen in stopi počasi k postelji): Ali spi?

Meta (ga ugleda): Ali si ti Jurec? Ali pride?

Jurec: Ne vem, ali pride, ali ne, ljuba Meta. Zgodilo se je nekaj strašnega. Skoro je bolje, da ne čuješ, ker si tako slabotna. Znano bi ti škodovati.

Anka: Kaj se je pripetilo, oče!

Domen (šepetaje): Povejte le nama z Anko, oče?

Meta: Moje ure so seštete, Jurec. (Se dvigne na postelji. Domen ji pomaga.) Kaj si slišal? Ali si govoril z graščakom? Povej!

Jurec: Ne, ne smem. To bi bilo lahko usodepolno zate.

Meta: Jaz hočem, da poveš. Kaj je rekel? Ali pride?

Jurec: Sova nori.

Meta: Ali je res? Nori, praviš?

Domen in Anka: Nori? Zakaj?

Jurec: Grad mu gori. Gospodarska poslopja so že zgorela, zdaj sta v plamenih stolpa.

Meta: Kazen, kazen! A ne privoščim mu je, ko sem mu odpustila vse, vse.

Domen: Kdo je zažgal?

Jurec (šepetaje): Molči in ne vprašuj, radi matere!

Domen: Prav pravite. Mati leži na smrtni postelji. Kaj nas briga požar in Sovina nesreča v tem trenutku? Mati, lezite, lezite! (Ji popravi vzglavje. Anka pomaga, da leže Meta.)

Meta: Ali si govoril z njim, Jurec?

Jurec: Na dvorišču je stal zamišljeno, ko sem prišel v grad. Zdaj in zdaj je pogledal na švigajoče plamene in dim in je zatulil in zavpil nad hlapci in deklami in kmeti, ki so se zastonj trudili pogasiti ogenj. Premišljal sem, ali bi mu povedal tvojo željo ali ne. „Božja volja naj se zgodi“ sem si mislil. „Meta je hudo bolna in bogve kaj bo, ko posije zora“. Stopil sem k njemu in prav ponižno povedal tvojo željo. Grozno je zavpil in me pogledal z izbuljenimi očmi ter zbežal. — Ne vem, Meta, ali pride ali ne.

Domen: Če nori, je bolje, da ga ni. Prestrašil bi Vas, mati.

Meta: Ne bojim se ničesar, Domen. Videla bi ga rada pred smrtjo in mu povedala, da mu odpuščam. Morda ga to potolaži.

Domen: Če ugleda mene, se razburi še bolj, ker misli, da sem že v Ljubljani.

Meta: Zato pojdi iz sobe Domen! Če te bo potreba, te že pokličejo.

Domen: Jaz od Vaše postelje? Ne mati! Morda bom potreben za brambo.

Anka: Domen govori prav, ne, oče.

Jurec: Vsak otrok govori prav, če dela to iz ljubezni in skrbi do svojih staršev.

Tretji prizor.

Prejšnji, Sova.

Sova (prihiti s puško. Gologlav je, lase ima razmršene, brado v neredu. Gleda divje): Ali je tu? Ali je tu? Ustrelim ga, berača. Biriči primite ga!

Meta (sede na postelji.)

Domen (skoči k njemu in mu izvije puško iz rok): Tu sem, pa mene ne boste streljali.

Sova: Ti, ti! Lopov, ali si ubežal? Ne ti, ne ti, jaz iščem berača. Ti, ti ubežal?

Domen: Da, vašim ljubeznjivim biričem sem ušel.

Sova: Ušel, si ušel! In zdaj boš delal zgago in mi boš nagajal. — Haha! Vse se je ponesrečilo, vse. Smejejo se mi ljudje.

Ali slišite? Haha! Ti si moj sin, ti! Vsi vedo vsi. Sosedje šepetajo, žena mi žuga s pestjo. Ali jo vidite? Pusti me pusti! Ni res, ni res, Krševan je lagal in Krševanka. Pokažem jima. Ubijem ju in kmetom namažem hrbte s korobačem.

Meta: Gospod graščak!

Sova: A, a, Meta, ne reži se mi, ne žugaj mi s palico! Vso noč si mi žugala in praskala obraz. Proč! Proč! Saj te nisem hotel ubiti. Pusti me, pusti! Ne glej me z žarečimi očmi! Ne žugaj mi s peklom! Ne v pekel, ne! Tam je ogenj! Ali ga vidite? Kako gori! Vse je zgorelo, vse. Hlapci rešite živino in ovce! Dekle, prašiče iz hlevov! Gasite, gasite!

Jurec (stopi k njemu in ga miri):
Umirate se, gospod Sova!

Sova: Vse je proč, vse. Moje bogastvo, moje bogastvo! (Zgrudi se za mizico in joče.)

Meta: Gospod graščak, jaz vam vse odpuščam! Bog Vas zopet ozdravi!

Sova (dvigne glavo): Pusti me, pusti me! Ne plaši me! Ne grozi mi s peklom! Pekel, pekel! Ogenj, ogenj!

Domen: Mati mirujte in ne razburjajte ga še bolj! (Postavi puško ob posteljo in govori z materjo.)

Anka: Oče, peljite ga proč! Mene je groza pred njim.

Jurec (stoji pri Sovi): Gospod Sova, stopiva dol v vas! Bolni ste, v posteljo Vas spravim.

Sova: Ne v posteljo, ne! (Nasloni glavo na mizo.)

Četrty prizor.

Prejšnji, Urh.

Urh (vstopi preplašen, raztrgan in krvav po obrazu in rokah).

Anka: Urh, kod si hodil? Stopi bližje! Mati, Urh je tu.

Meta: Urh, ali si vendar prišel?

Anka: Pa ves krvav si?

Sova (dvigne glavo): A, lopov! Ti si zažgal! (Skoči po puško.)

Urh: Ah, Sova, Sova! (Zbeži.)

Sova: Za njim, za njim! (Zbeži.)

Anka: Jezus Marija, držite ga, držite! (Jurec in Domen hitita za Sovo. Zunaj se začuje strel, Sovin krohot in Urhov krik.)

Meta: Bog pomagaj, še zadnjo uro nimam svetega miru. (Joče.)

Anka: Lezite, lezite, mati! (Pomaga Meti, da leže.)

Peti prizor.

Meta, Anka, Domen, Jurec.

Jurec (maje z glavo): Kot pes beži za Urhom. Ni ga mogoče dohiteti.

Anka: Ali ga ni ustrelil?

Domen: Ustrelil, ustrelil in zadel. Pa tudi obstreljena zver beži dalje, dokler se ne zgrudi.

Jurec: Stavim, da ne bo živel dolgo.

Meta: Ustrelil ga je, pravite?

Domen: Ne mislite na Sovo in Urha, mati. Lepo mirno ležite! Morda zopet zaspite! Spanje vas okrepča, da ozdravite.

Meta (se prime za grlo): Ne, ne, Domen! V grlu me davi. Kmalu bo po meni.

Anka (ji dvigne glavo in podstavi vzglavje).

Domen: Mati preden umrjete, me blagoslovite!

Jurec (stopi k Domnu in Anki in jima sklene roki): Pokleknita, otroka! Meta, oba blagoslovi!

Meta: Oba?

Jurec: Da, oba. Zjutraj sem obljubil, da ne bom več branil Anki vzeti Domna, ker ne morem gledati svoje hčere nesrečne.

Grunt prepisem nanjo, da bo varen pred biriči.

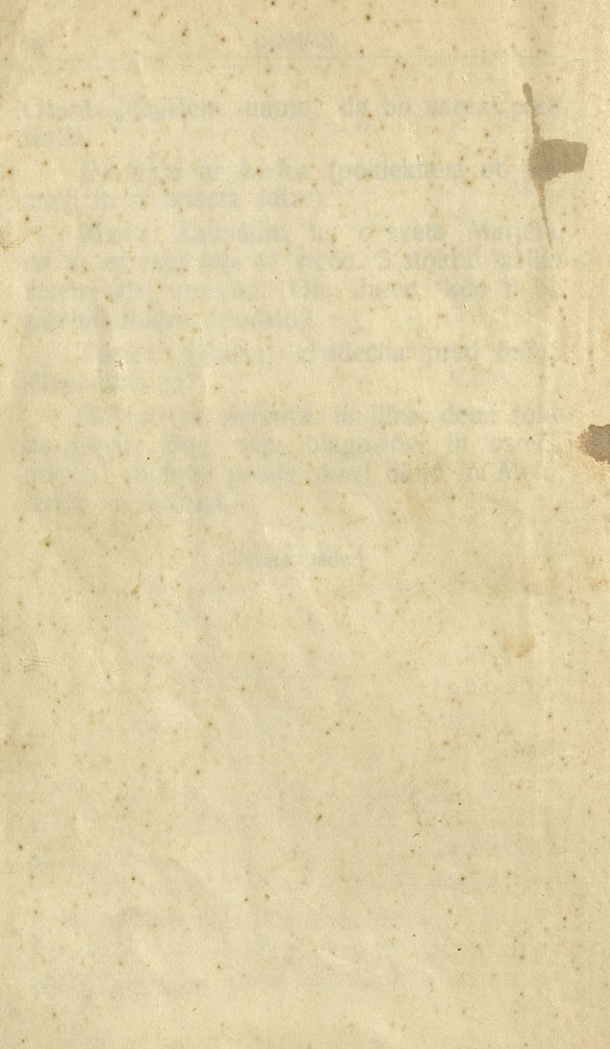
Domen in Anka (poklekmeta ob postelji in si brišeta solze).

Meta: Zahvalim te, o sveta Marjeta, da si mi izprosila to srečo. S stokrat lažjim srcem zdaj umrjem. Oh, Jurec, kdo ti bo povrnil toliko dobroto?

Jurec: Tadvaj, ki klečita pred teboj. Blagoslovi ju!

Meta (se prekriža in jima dene roke na glavi): Bog vaju blagoslovi in osreči, otroka! (Solnce posije skozi okno na Meto, Anko in Domna.)

(Zastor pade.)

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

799/1

COBISS

000514119

ZA ČITALNICO